

Slaget om professoratet i kirkehistorie 1900-1901

– offentlig konkurrence mellem den 25-årige Valdemar Ammundsen og teologerne J. Oskar Andersen og Frederik Torm

Af Erik Nørr

Under stor opmærksomhed blev den 25-årige nybagte teologiske kandidat Valdemar Ammundsen i 1901 udnævnt til professor i kirkehistorie efter offentlig konkurrence. Han blev foretrukket frem for den ældre kirkehistoriker J. Oskar Andersen og den senere professor Frederik Torm. Var denne afgørelse fagligt rimelig, eller var det udtryk for, at Det Teologiske Fakultet ønskede at holde bestemte folk udenfor? På grundlag af et stort brevmateriale er det muligt at belyse både kandidaternes, bedømmelsesudvalgets, fakultetets, Konsistoriums og ministeriets holdninger og indflydelse. Hvilken betydning fik J. Oskar Andersens forsøg på at benytte sine forbindelser blandt familie og venner til at påvirke afgørelsen? Artiklen er en fortsættelse af bidraget i Kirkehistoriske Samlinger 2016, som handler om stillingsbesættelser ved konkurrence i perioden 1788-1901.

Indledning

I marts 1900 blev professor i kirkehistorie Fredrik Nielsen ved Københavns Universitet udnævnt til biskop i Aalborg, og Det Teologiske Fakultet måtte finde en afløser for ham. Den 23. april 1901 blev den 25-årige teologiske kandidat Valdemar Ammundsen udnævnt til Fredrik Nielsens efterfølger. Men inden man kom så langt, var der foregået en stillingsbesættelse ved offentlig konkurrence, som der skulle gå gny af i lang tid fremover. Man havde valgt en ung og lovende kandidat frem for mere prøvede kirkehistoriske kandidater, men fakultetet og bedømmelsesudvalget havde hverken været enige om fremgangsmåden, eller hvem sejrherren i spillet skulle være. De bevarede kilder, som både består af Det Teologiske Fakultets og Kultusministeriets sagsbe-

handling og af en lang række private breve, fortæller om intriger og en mængde rygter, som ganske givet fik større indflydelse på fakultetets åndelige klima end på selve afgørelsen.

For at sætte denne personsag ind i et større perspektiv har jeg i min artikel »Offentlig kappestrid om universitetsstillinger. Stillingsbesættelser ved konkurrence 1788-1901« (*Kirkehistoriske Samlinger* 2016, side 88-131) undersøgt alle ansættelser ved Det Teologiske Fakultet i perioden fra 1788 til 1901, og da det viste sig, at stillingsbesættelser ved Det Teologiske Fakultet ofte foregik på en uforudsigelig måde, har jeg til sammenligning inddraget alle besættelser ved offentlig konkurrence ved de øvrige fakulteter i perioden fra udstedelsen af Universitetsfundatsen af 1788, som indeholdt bestemmelserne om konkurrence, og til 1901. Efterhånden blev der ved flere af fakulteterne udviklet en tradition, så bedømmelsesudvalgene ved konkurrencerne tog hensyn til kandidaternes hidtidige videnskabelige karriere, det som er blevet kaldt »videnskabelig kapital«.¹ Ved en række besættelser var afgørelserne dog også præget af personlige momenter.

I det følgende skal stillingsbesættelsen i kirkehistorie først gennemgås i lyset af reglerne for offentlig konkurrence, således som praksis var ved Det Teologiske Fakultet og ved de øvrige fakulteter. Vi skal se på, om de formelle regler, der blev anvendt i 1900/01, var i overensstemmelse med gængs praksis, eller om de blev tillempet med henblik på at opnå et bestemt resultat. Da de tre konkurrencedeltagere udvekslede breve med hinanden, med fakultetsmedlemmer og med medlemmer af bedømmelsesudvalget under konkurrencen, kan man komme tættere på stillingsbesættelsens forskellige faser, end det normalt er muligt.² Var det videnskabelige kvalifikationer, personlige forbindelser, sym- og antipati for enkelte kandidater eller forskelligt syn på kirkehistorien, som kom til at spille den afgørende rolle i kampen om professoratet? I et afsluttende afsnit behandles spørgsmålet om, hvordan det gik taberne i konkurrencen.

1 Herom jf. Pelle Oliver Larsen: *Professoratet. Kampen om Det Filosofiske Fakultet 1870-1920* (2016). Begrebet »videnskabelig kapital« er udviklet af den franske sociolog Pierre Bourdieu.

2 Følgende privatarkiver er benyttet: Valdemar Ammundsen (Det Kgl. Bibliotek), J. Oskar Andersen (Rigsarkivet Kbh.); Lorenz Bergmann (RAK); Pehr Eklund (Lund Universitetsbibliotek); J.C. Jacobsen (KB); Peder Madsen (KB); Fr. Nielsen (KB); Holger F. Rørdam (KB); Thomas Skat Rørdam (KB); Henrik Scharling (RAK); Gustav Stemmann (RAK); Helga Stemmann (RAK); F.E. Torm (RAK).

2. Formelle regler for konkurrencen

Da Det Teologiske Fakultet første gang udtalte sig om stillingsbesættelsen, var det slet ikke meningen, at der skulle afholdes konkurrence, endstige at stillingen skulle slås op.³

Fakultetets flertal, som bestod af professorerne Peder Madsen, L.W. Schat Petersen, J.C. Jacobsen og den afgående professor Fredrik Nielsen, ville ansætte Valdemar Ammundsen (f. 1875, cand. theol. 1899), der var en mand, »som har givet Vidnesbyrd om de rigeste Anlæg og Fremtidsudsigter«. Flertallet mente ikke, at ældre kandidater, der havde leveret kirkehistoriske arbejder, kunne slå den unge og efter sin alder fremragende teolog. Af konkrete kvalifikationer henviste man til Ammundsens guldmedaljeafhandling om ægtheden af 2. Peters brev,⁴ hans usædvanlig høje eksamenskarakter (egregrie),⁵ samt at han et par måneder tidligere med fakultetets støtte var taget på studierejse til Tyskland. Af hensyn til Ammundsens alder, og da han nødigt skulle afbryde sin studierejse, foreslog flertallet ham ansat som docent for en treårig periode og først gældende fra 1. maj 1901.⁶

Mindretallet i fakultetet, som udgjordes af professor Henrik Scharling, mente, at Ammundsen nok var en »lovene Mulighed«, men han havde endnu ikke vist eller haft lejlighed til at vise »dyberegaaende kirkehistoriske Studier eller en selvstændig videnskabelig Opfattelse«. Dette havde derimod cand. theol. Johannes Oskar Andersen (JOA) (f. 1866, cand. theol. 1890). Han havde i 1892 fået Universitetets guldmedalje for en afhandling om Holger Rosenkrantz' liv og teologi, hvilken han senere omarbejdede efter omfattende studier i danske og udenlandske arkiver. Den udkom som bog i 1896 og blev rosende modtaget af anmelderne.⁷ Senere

3 Ansættelsessagen findes i Rigsarkivet, Kbh., Kultusministeriet [forkortet KUM], 3. kontor, journalsag 169/1900. Når andet ikke nævnes, findes dokumenterne i denne sag. Et fyldigt uddrag af ansættelsessagens dokumenter er trykt i *Aarbog for Københavns Universitet [Aarbog Univ.]* 1900-01 s. 679-86. Se også Københavns Universitet [KU], Teol. Fak. Dekanatssager 1899/1900 og 1900/01 samt KU, Konsistorium, forhandlingsprotokol (Acta Consistorii) 1895-1900 og 1900-06. P.G. Lindhardt har i Kirkehistoriske Samlinger [KHS] 1970 givet en kort gennemgang af sagsforløbet og udgivet brevene mellem Valdemar Ammundsen og professor Peder Madsen, som uden at være medlem af bedømmelsesudvalget havde indflydelse på stillingsbesættelsen.

4 *Aarbog Univ.* 1895/96 s. 200-01.

5 Karakteren egregie = 1. karakter med udmærkelse. Kun yderst få teologer opnåede denne karakter.

6 Teol. Fak. 4/5-1900 til Konsistorium (indsendt 15/5-1900 til KUM).

7 J.O. Andersen: *Holger Rosenkrantz den lærde. Biografisk Skildring*, 1896, 413 sider; bogen blev bl.a. anmeldt af S.M. Gjellerup i *Historisk Tidsskrift* 6. Rk. VI, s. 746-58 og af A. Heise i *Samlinger til jydsk Historie*, 3. Rk. I, s. 197-204.

havde JOA været en flittig medarbejder for Fredrik Nielsen ved *Kirke-Leksikon for Norden*.⁸ Scharling var ikke i tvivl om, at JOA havde de mest omfattende kirkehistoriske kundskaber og det betydeligste talent for kirkehistoriske kildeundersøgelser, og indstillede ham derfor til ansættelse som professor fra den 1. september 1900.

Flertallet fastholdt sin opfattelse af Ammundsens overlegenhed. Med hensyn til JOA mente flertallet ikke, at skriftet om Rosenkrantz »saa afgjort hæver sig over, hvad nogle af hans jævnaldrende eventuelle Medansøgere have præsteret i Literaturen«.

Konsistorium forlangte imidlertid, at professoratet blev slået op, således at man kunne erfare, hvem der var interesseret i embedet.⁹ En måned senere kunne ministeriet sende fem ansøgninger til udtalelse i fakultet og Konsistorium. Ud over de to kandidater, der i forvejen var blevet foreslået (Ammundsen og JOA), søgte L.J. Moltesen (cand. theol. 1888, dr. phil. 1896), Frederik Torm (cand. theol. 1894) samt H. Hoffmeyer (cand. theol. 1888, sekretær ved Københavns Indre Mission).¹⁰

Fakultetets flertal, som efter Fredrik Nielsens udtræden kun omfattede tre professorer, fastholdt indstillingen af Ammundsen. Da Det Teologiske Fakultet kun havde fem lærere, og vakancer var sjældne, kom det ikke så meget an på, hvad vedkommende ansøger havde præsteret, som på, at han havde »givet de rigeste Løfter for fremtidig akademisk Virksomhed«. Skulle der tages hensyn til, hvem der havde leveret de »værdifuldeste Arbejder paa det kirkehistoriske Omraade«, måtte derimod dr.phil. Moltesen og cand.theol. Andersen komme i betragtning, uden at flertallet dog ville vælge mellem disse to. Da Scharling stadig var uenig med sine kolleger og indstillede JOA, kunne fakultetet heller ikke denne gang enes om en samlet indstilling.¹¹

Endnu engang blandede Konsistorium sig i sagen. Ved mødet den 27. juni 1900 var samtlige konsistoriemedlemmer, dog med undtagelse af det teologiske medlem Peder Madsen, der »principaliter« fastholdt indstillingen af Ammundsen, stemt for, at der skulle afholdes konkurrence om professoratet.¹²

8 *Kirke-Leksikon for Norden* udkom i hæfter; bind 1 (A-E) udkom samlet i 1900 med Fredrik Nielsen som udgiver, men det oplyses bagi i bindet, at cand. theol. JOA under hele arbejdet har »været Udgiverens Amanuensis og som saadan ikke alene besørget en væsentlig Del af Korrekturen, men ogsaa taget Del i Redaktionen«.

9 Konsistorium 15/5-1900 til KUM.

10 KUM 15/6-1900 til Konsistorium.

11 Teol. Fak.'s udtalelse 21/6-1900.

12 Konsistoriemøde 27/6-1900 (KU, Konsistorium, forhandlingsprotokol (Acta Consistorii) 1895-1900; Konsistorium 30/6-1900 til KUM).

Da Kultusministeriet tilsluttede sig udskrivelsen af konkurrence, blev Det Teologiske Fakultet efter sædvane anmodet om at fremsætte forslag til nærmere ordning af konkurrencen.¹³

For en gangs skyld var fakultetet enigt og foreslog følgende regler:

1. Adgang til at deltage i konkurrencen skulle kun stå åben for dem, der havde indgivet ansøgning om embedet.
2. Konkurrencen skulle falde i en skriftlig og en mundtlig del. Den skriftlige afhandling, der var fælles for alle kandidaterne, skulle udarbejdes i løbet af tre måneder, og den skulle afleveres i trykt tilstand. Den mundtlige del skulle bestå af tre forelæsninger over opgivne emner: et kirkehistorisk, et dogmehistorisk og et nytestamentlig-eksegetisk.
3. Censurkomiteen skulle bestå af to fakultetsmedlemmer og tre udefra kommende bedømmere.

Konsistorium blandede sig for tredje gang og forlangte, at bedømmelsesudvalget også skulle tage hensyn til konkurrenternes »tidligere videnskabelige Arbejder«, samt at en af censorerne skulle hentes uden for Danmark.¹⁴

Ministeriet fulgte igen nøje Konsistoriums indstilling, og konkurrencen blev udskrevet ved kgl. resolution af 1. oktober 1900. Af de fem oprindelige ansøgere ønskede kun V. Ammundsen, JOA og F.E. Torm at deltage i konkurrencen. Bedømmelsesudvalget kom efter forslag fra fakultetets flertal til at bestå af de teologiske professorer H. Scharling¹⁵ og L.W. Schat Petersen¹⁶ samt forgængeren i embedet, biskop Fredrik Nielsen,¹⁷ kirkehistorikeren og sognepræsten Holger F. Rørdam¹⁸ samt teologisk professor ved Lunds Universitet domprovst Pehr Eklund.¹⁹ Scharling havde ønsket historikeren Edvard Holm²⁰ med i bedømmel-

13 Teol. Fak. 21/6-1900 til Konsistorium (med konkurrenceregler).

14 Konsistorium 13/9-1900 til KUM (med ændring til konkurrenceregler); Konsistorium, forhandlingsprotokol 1895-1900, møde 12/9-1900.

15 Henrik Scharling (1836-1920), docent i systematisk teologi (efter konkurrence) 1867, prof. 1870-1916.

16 L.W. Schat Petersen (1851-1903), prof. i NT 1887-1903.

17 Fredrik Nielsen (1846-1907), prof. kirkehistorie 1877-1900, biskop Aalborg 1900-05, Aarhus 1905-07.

18 Holger F. Rørdam (1830-1913), sognepræst Lyngby 1883-1913, kirkehistoriker.

19 P.G. Eklund (1846-1911), prof. i kirkehistorie med symbolik og domprovst i Lund 1893-1911. Om Eklund se *Svenskt Biografiskt Lexicon*, bd. XII, 1949, s. 761ff.

20 Edvard Holm (1833-1915), prof. historie 1867-99.

Konkurrence ved det theologiske Fakultet.

Ifølge kongelig Resolution af 1te d. M. skal der, i Henhold til Universitetsets Fundats af 7. Maj 1788 Kap. I § 13, afholdes en Konkurrence, om et Professorat i Theologi ^{historie} Kirke- og Dogmehistorie ^{som Kirkehistorie} under det theologiske Fakultet. Konkurrencen, til hvilken Adgang, kun staaes aaben for dem, der have indgivet Ansøgning om det ledige Professorat, vil blive afholdt paa følgende Maade:

Konkurrencen falder i en skriftlig og en mundtlig Del. — Den første bestaar i Besvarelsen af et kirkehistorisk Spørgsmaal, som er fælles for alle Konkurrenter. Emnet opgives Konkurrenterne paa Universitetet d. 16. November d. A. Kl. 10 Førmiddag; til Udarbejdelsen indskrives en Frist af 3 Maaneder. Besvarelserne ønskes indleverede trykte; Bidrag til Trykningsomkostningerne vil blive ydet af offentlige Midler. Besvarelserne maa ikke offentliggøres, før end Censurkomiteen har afgivet sin Endstilling om Embedets Besættelse. — Den mundtlige Del bestaar i 3 Forelæsninger over opgivne Emner, som ere fælles for alle Konkurrenter, nemlig et kirkehistorisk, et dogmehistorisk og et nytestamentlig-exegetisk. Forelæsningerne skulle være afsluttede senest d. 2. April 1901. Til deres Udarbejdelse gives ialt 10 Dage. Et læseligt og nogenlunde fyldeigt Manuskrift til hver enkelt Forelæsning maa afleveres umiddelbart efter den paagældende Forelæsnings Slutning.

Censurkomiteen kommer til at bestaa af 2 Fakultetsmedlemmer og 3 udafra tilkaldte Mænd, af hvilke i alt Fald den ene søges udenfor Danmark.

Komiteen vil ogsaa tage Hensyn til Vedkommerendes tidligere videnskabelige Arbejder.

De, der ønske at deltage i Konkurrencen, maa gjøre Anmeldelse til det theologiske Fakultets Dekan inden d. 6. November d. A.

Det theologiske Fakultet.
Kjøbenhavn, d. 15. Oktober 1900.

Professorkonkurrencen blev slået op den 15. oktober 1900. Billedet viser opslaget, som bl.a. blev offentliggjort på Det Teologiske Fakultet. Det fremgår af rettelsen, at det drejede sig om et professorat i teologi med kirke- og dogmehistorie som hovedfag. Dette fik betydning for konkurrencens valg af forelæsningsemner, der ud over kirke- og dogmehistorie også kom til at omfatte et nytestamentligt emne (opslaget findes i Det Teologiske Fakultets dekanatssager 1899-1900).

sesudvalget og havde skændtes med Peder Madsen²¹ herom på fakultetets møde.²² De to repræsentanter for Det Teologiske Fakultet blev først valgt efter lodtrækning mellem Schat Petersen og Peder Madsen, der begge havde fået to stemmer. Madsen ville utvivlsomt gerne have været med i udvalget, da han havde en favorit, nemlig Valdemar Ammundsen. Men selv om han ikke kom med i udvalget, virkede han i det skjulte, bl.a. i breve til Ammundsen. Fr. Nielsen var også ked af, at Madsen ikke blev valgt, da han ikke forventede sig noget godt af Scharling og hans regimente.²³

Der var både rimelige og urimelige træk ved fremgangsmåden.²⁴ Fakultetsflertallets første indstilling af Ammundsen uden opslag var direkte i modstrid med Universitetsfundatsen, da han ikke på forhånd kunne siges at være alle eventuelle konkurrenter overlegen. I hvert fald havde han på grund af alder ikke haft mulighed for at vise dette. Skulle en kandidat have været ansat uden videre, var H. Scharlings forslag om at ansætte J.Oskar Andersen rimeligere. Fakultetsflertallets foreslåede fremgangsmåde lignede ansættelsesproceduren ved Peder Madsens ansættelse i 1875.²⁵ Peder Madsen var da også sammen med Fredrik Nielsen bagmændene bag forslaget om Ammundsens umiddelbare ansættelse.²⁶

Konsistoriums krav om at få konstateret, hvem der i virkeligheden var interesseret i embedet, var i overensstemmelse med den praksis, der i 1890'erne havde udviklet sig ved flere fakulteter, at man slog stillingen op, før en eventuel konkurrence blev overvejet. Som omtalt havde konkurrencerne fra midten af 1890'erne ændret karakter. De var blevet til »indskrænkede« konkurrencer, hvor kun de oprindelige ansøgere kunne deltage, og konkurrencen bestod udelukkende af forelæsnings-²⁷ Konkurrencen i kirkehistorie var også »indskrænket«, men her skulle der ud over forelæsningerne præsteres en skriftlig afhandling. Det havde man også krævet ved den sidste teologiske konkurrence i

21 Peder Madsen (1843-1911), prof. i dogmatik og NT 1875-1909, Sjællands biskop 1909-11.

22 Skænderi ved Teol. Fak.'s møde (dekanatssager 1899/1900); jfr. P.G. Lindhardt i KHS 1970 s. 103; Teol. Fak. med forslag til bedømmelsesudvalg 13/10-1900 til KUM.

23 Fr. Nielsen 2/11-1900 til T.S. Rørdam (privatarkiv, Tilg. 155).

24 Om universitetsfundatsen og konkurrencereglerne i det 19. århundrede se Erik Nørr i: KHS 2016, s. 88-131.

25 Se KHS 2016, 117-18.

26 Jf. Peder Madsen til VA 21/5-1900 (KHS 1970 s. 92-93). Om Fr. Nielsens interesse for VA se Fr. N. 27/5 og 19/7-1900 til VA.

27 KHS 2016 s. 103.

1890/91,²⁸ og det var nødvendigt i det konkrete tilfælde, hvor man netop skulle sammenligne Ammundsens eventuelle evner på det videnskabelige område med prøvede kræfter. Til fordel for Ammundsens konkurrenter fik Konsistorium indsat en passus om, at der også skulle tages hensyn til tidligere arbejder. Dette svarede til passussen i de andre fakulteters seneste konkurrencer om, at deltagernes videnskabelige »vita anteacta« skulle inddrages i bedømmelsen.

Bedømmelsesudvalgets sammensætning blev stærkt kritiseret af JOA. Han mente bl.a., at flere medlemmer var inhabile, da de havde voteret én gang. Når man sammenligner med andre konkurrencer, havde han ikke helt ret. I samtlige bedømmelsesudvalg ved konkurrencer siden 1788 havde fakultetsmedlemmerne flertal, og i en række af sagerne havde fakultetet også udtalt sig om enkelte ansøgere på forhånd, sådan var praksis nu engang. JOA kunne ikke andet end være tilfreds med de medlemmer, fakultetet udpegede: dels udgjorde fakultetets professorer for første gang kun et mindretal (to ud af fem), dels valgtes kun et medlem fra flertalsgruppen, nemlig den nye dekan L.W. Schat Petersen, det andet medlem, H. Scharling, havde i første omgang voteret for JOA. Biskop Fredrik Nielsen havde stemt for Ammundsen, men det var ikke unormalt, at forgængerer i embedet sad i bedømmelsesudvalget. Med hensyn til de to sidste censorer havde Konsistorium sikret, at den ene kom helt udefra, nemlig fra Universitetet i Lund. Dette var usædvanligt, da det var praksis, at kun danske statsborgere kunne ansøge om universitetsstillinger og deltage i bedømmelsesudvalg.²⁹

De endelige konkurrencebetingelser må derfor siges at være rimelige for alle parter. Konkurrencens resultat var ikke afgjort på forhånd. Udskrivelsen af konkurrencen gav en chance for at sammenligne kandidater, der ikke var sammenlignelige i forvejen. Derimod må fakultetsflertallets oprindelige forsøg på at gennemtrumfe Ammundsens ansættelse betragtes som urimeligt for de øvrige ansøgere. Men det svarede ganske godt til en række tidligere mærkværdige ansættelsessager ved fakultetet, som der er redegjort for i *Kirkehistoriske Samlinger* 2016. Havde fakultetet straks valgt at få udskrevet konkurrencen, som blev resultatet til sidst, kunne størstedelen af J. Oskar Andersens utilfredshed med stillingsbesættelsen måske have været undgået.

²⁸ KHS 2016 s. 117.

²⁹ Jf. KHS 2016 s. 97f.

3. Ammundsen beslutter sig for at søge

Valdemar Ammundsen³⁰ var på studierejse i Tyskland, mens sagen om professoratet udviklede sig, men han var ikke uvidende om udviklingen hjemme. Både ved korrespondance med vennerne Christian Glarbo³¹ og Lorenz Bergmann³² og med moderen³³ kan man følge Ammundsens overvejelser. I begyndelsen var det slet ikke hans mening at søge stillingen. Men efter opfordringer fra professor Peder Madsen³⁴ og ikke mindst fra Fredrik Nielsen,³⁵ der skrev, at han ønskede Ammundsen som sin efterfølger, endte Ammundsen med at søge stillingen og senere også at deltage i konkurrencen.

Det afgørende brev fra Fredrik Nielsen havde Ammundsen selv foranlediget ved at skrive til ham.³⁶ Fredrik Nielsen skrev, at han efter at have overvejet alle muligheder var nået frem til den konklusion, at det var bedst for Universitetet, fakultetet og kirken, hvis »De kunne faa min Plads«, og han tilføjede, at det ville »borttage en ikke ringe Del af den Vemod, der nu fylder min Sjæl ved at forlade Faks.pladsen, naar jeg vidste, at De skulde staa, hvor jeg i 23 Aar har staaet«. Ganske vist havde det været bedst at begynde med et docentur, men hvis det ikke lod sig gøre, bl.a., fordi professor Scharling havde gode forbindelser i ministeriet, så var det alligevel ingen ulykke straks at blive professor. Neander³⁷ var kun 23 år, da Schleiermacher³⁸ fik ham gjort til professor

30 Litteratur om Valdemar Ammundsen (1875-1936): Frode Beyer: *Valdemar Ammundsen. Liv og Tanker* (1954); Jens Holger Schjørring: *Kristendom og socialt engagement. V. Ammundsen og hans samtid* (1980); Esther Ammundsen og P.G. Lindhardt i *Haderslev Stiftsbog* 1973; Torben Christensen: »Ammundsen-opfattelsen i nyere dansk teologi«. Tilegnet P.G. Lindhardt i anledning af 70-årsdagen 1980 (*Fønix*, 4. årg. 1980 s. 334-58); J.H. Schjørring/J. Nørregaard i DBL, 3. udg. Bd. 1, s. 137-38; levnedssberetning 1913 og 1932 i Ordenskapitlet.

31 Christian Glarbo (1875-1920), cand. theol. 1898, lic .theol. 1905, midlertidig docent i NT 1910, prof. i systematisk teologi 1916. Breve fra Glarbo til VA 29/3, 10/5, 27/5, 28/6, 1/8, 28/9, 21/10, 4/11, 11/12, 21/12-1900 og 14/1-1901 (KB, NKS 2700, 29).

32 Lorenz Bergmann (1875-1966), cand. theol. 1899, assistent Teologisk Laboratorium 1903-16, lektor 1918, docent 1923 og prof. 1939-47 i missionshistorie. Arkiv: RAK.

33 VA skrev en lang række breve til moderen Frederikke Augusta, f. Sørensen (1840-1920) fra sit studieophold i Tyskland. En række af brevene var også stilet til VA's søster. Brevene findes i VA's privatarkiv i KB.

34 Peder Madsen 21/5-1900 til VA; VA 25/5 til Madsen og Madsen 27/5 til VA (KHS 1970 s. 92-97).

35 VA 25/5-1900 til Fredrik Nielsen.

36 VA 25/5-1900 til Fredrik Nielsen.

37 J.A.W. Neander (1789-1850), tysk teolog, prof. Heidelberg 1812, Berlin 1813-50.

38 Friedrich Schleiermacher (1768-1834), tysk protestantisk teolog og filosof, prof. Berlin 1810-34.

i kirkehistorie i Berlin. Fredrik Nielsen mente, at alle de andre potentielle ansøgere havde iøjnefaldende mangler. Hertil kom, at man måtte have in mente, at det drejede sig om det eneste professorat i kirkehistorie for en årrække; derfor kom det ikke udelukkende an på, hvem der for tiden havde de bedste videnskabelige kvalifikationer. Så skulle man også i sin tid have valgt H.V. Sthyr frem for Peder Madsen, og hvem kunne have ønsket det! Fredrik Nielsen opfordrede derfor Ammundsen til at søge professoratet og til at deltage i en eventuel konkurrence.

De mange breve, som Ammundsen udvekslede i sommeren og efteråret 1900, viser en utrolig modningsproces hos ham. Han gik fra at være en grøn og usikker nyuddannet teologisk kandidat, der var på sin første studierejse, til at have selvtillid nok til at turde påtage sig at deltage i en professorkonkurrence med ældre og velmeriterede teologer. Samtidig var han også nået frem til, at kirkehistorie var den rette disciplin for ham. Det var spændende til daglig at leve med Augustin, Bernhard, Luther, Calvin og andre store skikkelser og forsøge på at gøre dem levende for studenterne. Selv om fagene GT og dogmatik var langt mere ansvarsfulde, havde kirkehistorien dog den fordel frem for dogmatikken, at det ikke forlangtes af docenten, at han skulle have et system færdigt af »ulastelig Orthodoxi«. ³⁹

Ammundsens beslutning omkring 1. juni 1900 om at søge stillingen forandrede de andre kandidaters situation. F.eks. fik det J.P. Bang til helt at opgive sin kandidatur, da han indså, at han ikke havde nogen støtte i fakultetet. ⁴⁰ Også for JOA ændrede situationen sig.

4. J. Oskar Andersens muldvarpearbejde

Da stillingen i kirkehistorie blev ledig ved Fredrik Nielsens bispeudnævnelse, så JOA det som sin eneste chance for at opnå en plads ved Universitetet i det fag, han havde arbejdet med i årevis. ⁴¹ Ret hurtigt opfattede han, at fakultetsmiljøet ikke ligefrem betragtede ham som

39 VA i brev til moderen, som er bevaret i et udateret fragment, af indholdet at dømme skrevet omkring 1. juni 1900.

40 J.P. Bang 3/6-1900 til VA; J.P. Bang (1865-1936), cand. theol. 1888, lic. theol. 1894, privatdocent og lærer Statens Lærerhøjskole, midlertidig docent i NT 1903, prof. i dogmatik og NT 1910-24.

41 Litteratur om J. Oskar Andersen (1866-1959): Christian de Fine Licht: »Kære Hr. Professor! 11 breve fra Michael Neiiendam til J. Oskar Andersen«, *Kirkehistoriske Samlinger* 1994, s. 185-219; Christian de Fine Licht: »Venskab, bitterhed og kirkehistorie. Hal Kochs forhold til J. Oskar Andersen«, *Fønix* årg. 23, nr. 4, 1999, s. 234-48; Tine Reeh: *Kristendom, historie, demokrati. Hal Koch 1932-1945*, København 2012, s. 137-42; selvbiografi i: *Københavns Universitets Aarskrift* 1918, s. 147-54; Niels Knud Andersen/Bjørn Kornerup i *DBL*, 3. udg., bd. 1, s. 191-92.

selvskreven til professoratet, og han begyndte derfor snart via sine forskellige forbindelser at indvirke på afgørelsen. Hvilket omfang havde disse bestræbelser i det skjulte? Fik denne aktivitet betydning for sagen? På hvilke områder fandt JOA, at han blev urimeligt behandlet? Disse spørgsmål er emnet i det følgende. Det er muligt ganske nøje at følge JOA's optræden i sagen. Dels har han omhyggeligt gemt alle breve, brevkort, ja endog visitkort og middagsinvitationer, som han har modtaget i store dele af sit liv. Dels findes der i stiftamtmand Gustav Stemanns og dennes hustru, personalhistorikeren Helga Stemanns, arkiver i Rigsarkivet nogle særdeles oplysende breve fra JOA, som kaster lys over hans aktiviteter i hele ansættelsessagens forløb. En vigtig kilde er endvidere et brev fra vennen Hans Koch fra 14. maj 1900.⁴²

JOA var blevet nære venner med stiftamtmanden i Ribe, Gustav Stemann,⁴³ og hans kone, Helga Stemann,⁴⁴ da han havde hjulpet stiftamtmanden i forbindelse med dennes kirkehistoriske studier. Stemanns særlige forskningsområde var de gamle helligåndsklostre, og han udgav i 1906 sammen med Johs. Lindbæk værket »De danske Helligaandsklostre«,⁴⁵ men også hustruen, der var datter af arkitekt F. Meldahl, beskæftigede sig med historiske og teologiske emner.⁴⁶

Endnu før Ammundsen i maj måned 1900 kom ind i billedet, var JOA bekymret for udfaldet og benyttede sig af, at stiftamtmanden havde nære familiemæssige forbindelser i Kultusministeriet; hans bror J.G.V. Stemann⁴⁷ var nemlig kontorchef for 3. Kontor, der havde med ansættelsessagen at gøre. Den 6. april kunne Gustav Stemann meddele JOA, at både hans bror og departementschef A.F. Asmussen⁴⁸ havde fået tilsendt excerpter af de rosende anmeldelser af JOA's bog om Holger Rosenkrantz.⁴⁹

I et brev til Helga Stemann den 16. april skrev JOA, at han var bange for, at sagen var ved at få en uheldig drejning. Han havde oprin-

42 Hans Koch til JOA 14/5-1900.

43 G. Stemann (1845-1929), stiftamtmand Ribe 1899-1921, var den første formand for Historisk Samfund for Ribe Amt.

44 Helga Stemann (1861-1952), datter af arkitekt F. Meldahl.

45 G. Stemann skrev også en række artikler om Randers Helligåndshus, som han kæmpede for at bevare, i KHS 1897-1901.

46 Helga Stemann skrev bl.a. artikelrækken Minder fra Biskop Hertz's Tid efter hans Datters Optegnelser (*Fra Ribe Amt* 1906-13). Brevene til JOA både fra G. Stemann og fra Helga Stemann findes i deres privatarkiver i RAK, breve fra JOA tilsvarende i hans privatarkiv i RAK.

47 J.G.V. Stemann (1844-1910), kontorchef KUM 1888-1910.

48 A.F. Asmussen (1840-1914), departementschef KUM 1888-1912.

49 Jf. G. Stemann 6/4-1900 til JOA; de nævnte excerpter findes i journalsag 169/1900.

delig troet, at det drejede sig om at få besat lærestolen i kirkehistorie, den eneste i landet; men ved at tale med professor Peder Madsen og via rygter var han kommet i tvivl, om det ikke drejede sig om helt andre ting. Madsen havde sagt, at kirkehistorien for ham var en ganske underordnet ting, som vedkommende, der skulle ansættes, kunne tilegne sig efterhånden. JOA fandt det også betænkeligt, at Madsen så ivrigt opfordrede pastor Hoffmeyer til at søge pladsen og eventuelt deltage i en konkurrence. Han havde ikke særligt beskæftiget sig med kirkehistorie, og han havde to gange indleveret en disputats til Det Teologiske Fakultet, som var blevet afvist.⁵⁰ JOA afsluttede sit brev til Helga Stemmann med at bede hende arrangere et møde i København med hendes mand, hvor JOA og han kunne tale om sagen, tydeligt med den hensigt at aftale, på hvilken måde stiftamtmanden kunne gøre sin indflydelse gældende.

Fjorten dage senere skrev JOA igen til amtmandinden i Ribe.⁵¹ I mellemtiden havde fakultetet holdt møde om sagen, men kun rygter om mødets resultat var sluppet ud. JOA havde forsøgt at pumpe professor Scharling for oplysninger, og han havde talt med Fredrik Nielsen; i det hele taget havde han været på stikkerne, når han talte med folk. Han havde også mødt én af de potentielle ansøgere, L.J. Moltesen, og været enig med ham i, at hvis alt skulle gå regulært for sig, måtte valget stå mellem de to, der havde forsket på det kirkehistoriske område. Det ville være skandaløst, hvis der ikke blev udpeget en »historiker«. Problemet var, at der ikke var nogen i fakultetet, der var kompetent til at bedømme en afhandling, der byggede på kildekritiske studier.

JOA troede endnu på dette tidspunkt, at fakultetsflertallets kandidat var J.P. Bang. Han anså det for udelukket, at Bang kunne blive historiker, »thi i virkelig Indsigt i denne Disciplins Krav mangler han, som særlig hans sidste Bog om Paulus⁵² viste, de fleste Forudsætninger«. Det ville være synd for Bang at ansætte ham som kirkehistoriker, da han utvivlsomt havde de bedste evner på det systematiske område.

I brevet til fru Stemmann den 2. maj fremsatte JOA endnu flere argumenter for, at det var en historiker – dvs. ham selv – der skulle ansættes. Der var i den senere tid blevet stillet krav om afholdelse af kildeøvelser for kirkehistorikere og om, at den nordiske kirkehistorie skulle styrkes i undervisningen. Endelig var der radikale strømninger ved Universitetet, der ville Det Teologiske Fakultet til livs på grund af

50 Hoffmeyers forkastede disputats se Dekanatssager 1899/1900.

51 JOA 2/5-1900 til Helga Stemmann.

52 J.P. Bang: *Paulus og Troens Ord* (Skrifter til Oplysning og Opbyggelse), 1900.

manglende videnskabelighed. Det var derfor vigtigt, at det videnskabelige element i fagets discipliner styrkedes og ikke erstattedes med en »Almenviden, der er andenhaandsviden over hele Linien«. P. Madsens opfattelse af kirkehistorien (jf. ovenfor) ville give radikalismen stærke argumenter i hænde.

JOA's nervøse aktivitet i disse dage lader sig bedst beskrive ud fra vennen Hans Kochs advarende brev af 14. maj:⁵³

Du vil erindre, at det sidste jeg sagde dig forleden dag var en formaning til ikke at være for aktiv. Jeg har flere gange forsøgt at standse dig, men hidtil ganske uden resultat. Og grunden til mine forsøg har været en dobbelt: dels den, at det meget let kunde skade dine chancer, til den plads, som jeg af hjertet ønsker dig, dels og navnlig, at det vilde gøre mig ondt, om du udfoldede en agitation for dig selv, som jeg måtte finde malplaceret og derfor ikke dig værdig.

Hans Koch havde bl.a. gennem Torm erfaret, at JOA havde løbet rundt til »alle store personer«, og at han også havde udspremt oplysninger, som han havde fået i fortrolighed. Desuden skulle JOA være gået til medlemmer af andre fakulteter for at agitere for sig selv og mod Det Teologiske Fakultet.

Hans Koch kunne godt forstå, at Torm var blevet indigneret over JOA's fremfærd. De øvrige kandidaters fremgangsmåde, at de stille holdt sig tilbage, var langt klogere. Hans Koch påpegede, at han ikke var den eneste af JOA's venner, der mente, at han burde holde sig tilbage. Og skulle JOA endnu ikke have forstået det, tilføjede Hans Koch følgende P.S.: »Lad dog være at tale om det til alle og enhver; husk, i et samfund som vort, bliver enhver ytring bemærket, noteret, rapporteret og oftest ikke tilgivet«.

Men JOA havde ikke forstået vennens advarsler. Han fortsatte ufortrødent med at benytte sine forbindelser, og det var fortsat stiftamtmanden i Ribe, der var hans frontkæmper. Midt i maj besøgte kontorchef Stemann sammen med kontorchef Oskar Damkier (Kultusministeriets kontor for kirkelige sager) Ribe, og amtmanden benyttede chancen for atter at tale JOA's sag. Sidst i maj var JOA selv i Ribe og kunne sammen med amtmandsfamilien aftale yderligere skaktræk i sagen.⁵⁴

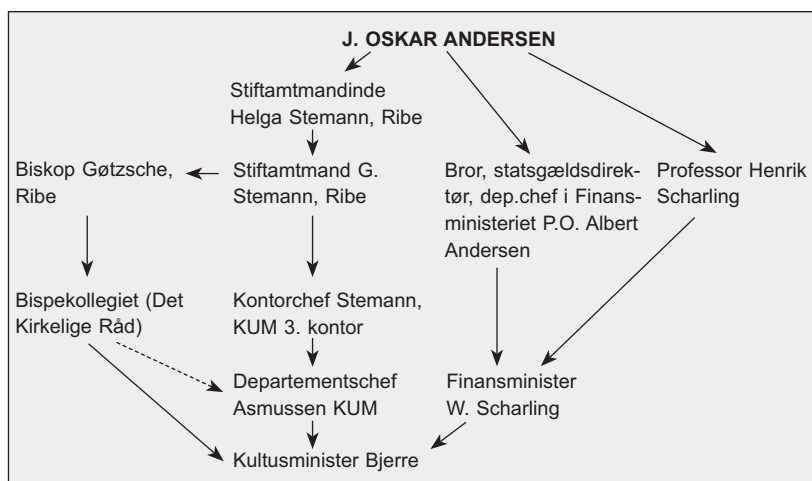
Den 11. juni sendte G. Stemann et brev til departementschef A. Asmussen i Kultusministeriet, hvori han i stærkt rosende vendinger

⁵³ Hans Koch til JOA 14/5-1900 (JOA, breve 1900).

⁵⁴ G. Stemann 15/5-1900 til JOA.

anbefalede JOA til professoratet.⁵⁵ Han var ikke selv ukendt med disciplinen kirkehistorie og havde via sine kirkehistoriske studier lært JOA at kende som en mand med stor intelligens, initiativrigdom og utrættelig hjælpsomhed. Stemann betroede departementschefen, at han også personlig havde talt med kultusminister Bjerre⁵⁶ om sagen, og at han nu håbede, at Asmussen ville gøre sin indflydelse gældende over for ministeren, således at JOA kunne blive ansat på det foreliggende grundlag (dvs. uden konkurrence).

Skema over J. Oskar Andersens lobbyvirksomhed:

I begyndelsen af juli var stiftamtmand Stemann gæst ved landemodesamlingen i Odense og fik lejlighed til ved det tilknyttede bal igen at tale med kultusministeren.⁵⁷ Denne havde, så vidt amtmanden havde kunnet høre i den øredøvende musik under ballet, antydnet, at Ammundsen næppe ville vinde i konkurrencen, og at det ved bedømmelseskomiteens sammensætning ville blive sikret, at fakultetet kun kom til at udgøre mindretallet; dette skulle bl.a. ske ved, at der blev sat nordmænd og svenskere ind i komiteen.

Stiftamtmanden var nu klar over, at han ikke igen uden anledning kunne henvende sig i ministeriet. Han mente, at JOA's sag i øjeblikket

⁵⁵ Brevet findes i KUM's journalsag 169/1900.

⁵⁶ J.J.K. Bjerre (1847-1901), provst, højrepolitiker, kultusminister i ministeriet Sehested 1900-01.

⁵⁷ G. Stemann 5/7-1900 til JOA.

stod godt, hvis det var embedsmændene, der skulle bestemme, men han var stadig ikke helt sikker på ministeren.

I perioden juli-september diskuteredes konkurrencebetingelserne i fakultet og Konsistorium. JOA fik underretning om fakultetets holdning via Torm, der havde sin viden fra professor Madsen. JOA, der på det tidspunkt var syg, benyttede igen stiftamtmanden som budbringer til ministeriet. JOA skrev et længere brev til G. Stemann, som denne straks sendte til broderen i ministeriet.⁵⁸ Herved fik JOA gjort opmærksom på sin meget kritiske indstilling til konkurrencebetingelserne, som de syntes at aftegne sig.

De tre måneder, der skulle gives til at udarbejde den skriftlige afhandling (Madsen havde endda udtalt, at tre uger var nok), var helt utilstrækkeligt. Det afslørede, at man slet ingen forestilling havde om, hvad der krævedes til en selvstændig historisk undersøgelse. Hvis konkurrencen havde stået mellem ham og Moltesen, havde forholdet været et andet, da de begge i forvejen havde præsteret kirkehistoriske arbejder. Det var også noget andet ved konkurrencen i Gammel Testamente i 1890/91,⁵⁹ da ingen af kandidaterne havde præsteret større videnskabelige afhandlinger, og man nøjedes da med en konkurrence i, hvem der var bedst til andenhåndsarbejde. Anderledes nu, hvor det drejede sig om at teste den uprøvede Ammundsens videnskabelige evner. JOA mente, at en frist på et halvt til et helt år måtte være minimum. Desuden krævede han, at prøven udelukkende skulle gives i kirkehistorie, og at der ikke som foreslået skulle holdes forelæsninger i flere teologiske discipliner.

JOA var også bange for, at bedømmelsesudvalget ikke ville blive uvildigt. (Kirke)historikerne ville komme i mindretal, og hvordan skulle de bedømme, når eksegeese og dogmatik indgik? Og kom både Fredrik Nielsen og Peder Madsen med, ville Ammundsen på forhånd næsten have vundet. JOA forventede også, at Fr. Nielsen ville modsætte sig, at kirkehistorikeren L. Koch kom med. JOA's konklusion på hans lange brev var, at hvis disse krav ikke blev opfyldt, ville konkurrencen blive humbug.

Den 2. september skrev JOA til stiftamtmandinden og fortalte, at han på ny havde været i ministeriet for at høre til sagen, uden at han dog opnåede andet end at få at vide, at Fredrik Nielsen flere gange havde været hos ministeren; en oplysning JOA ikke var glad for at

58 JOA's brev 18/8-1900 til stiftamtmand G. Stemann findes derfor i KUM, journalsag 169/1900.

59 KHS 2016 s. 117.

få. Han foreslog derfor, at stiftamtmanden prøvede at få biskoppen i Ribe, C.V. Gøtzsche, til at virke for hans ansættelse. Biskoppen ville nemlig møde mange indflydelsesrige folk, når han snart skulle til møde i København i Det kirkelige Råd.⁶⁰ Stiftamtmanden var straks med på ideen og opsøgte flere gange sin kollega i stiftsøvrigheden, men det lykkedes ham ikke at komme til at tale personligt med biskoppen. Han sendte derfor i stedet Gøtzsche en »udførlig Instrux i al Fortrolighed angaaende Konkurrencespørgsmaalet«.⁶¹

Stiftamtmanden i Ribe var ikke den eneste forbindelse, JOA kunne trække på. Hans egen bror, P.O. Albert Andersen (1862-1929), var departementschef i Finansministeriet og statsgældsdirektør. Da konkurrencebetingelserne i september ikke så ud til at blive til JOA's tilfredshed, henvendte Albert Andersen sig til sin nærmeste overordnede, finansminister William Scharling, der tilmed var en bror til JOA's støtte i Det Teologiske Fakultet, Henrik Scharling. Ifølge et brev, som JOA modtog fra sin bror, Albert, skulle finansministeren »paa sin Broders [dvs. Henrik Scharlings] og mine Vegne« være »meget entrustet over Peder Madsens Adfærd og Bjerres Stilling«, og han sendte straks bud efter Bjerre for at tale med ham. Resultatet af denne samtale kendte statsgældsdirektøren dog ikke noget til.⁶²

JOA forsøgte således, indtil de endelige konkurrencebetingelser forelå, på enhver mulig måde at påvirke udviklingen. Dette skete både ved hjælp af hans strategisk placerede forbindelser og ved, at han selv gjorde, hvad han kunne. Senest var han endnu engang i september måned i ministeriet, hvor han på departementschef Asmussens opfordring talte med Bjerre, ligesom han igen på dette tidspunkt forsøgte at påvirke Konsistorium ved at tale med professorerne Vilhelm Thomsen og M.Cl. Gertz.⁶³

Det er lidt vanskeligt at afgøre, om JOA opnåede noget ved alle disse bestræbelser. Som nævnt ændrede Konsistorium og ministeriet i flere omgange Det Teologiske Fakultets indstilling. Man fik stillingen slået op, konkurrencen udskrevet, og det blev indsat i konkurrencebetingelserne, at der skulle tages hensyn til tidligere videnskabelige arbejder, men en række yderligere ønsker, som JOA fremsatte, blev ikke efterkommet. Han fik ikke udvidet fristen for udarbejdelsen af den

60 Kirkerådets 17. samling fandt sted 19. september til 5. oktober 1900 (KUM, 1. kt. Forhandlingsprotokol for det kirkelige råd 1896-1901).

61 Herom se G. Stemann 27/9-1900 til JOA; jf. også Helga Stemann 8/9 og 21/9-1900 til JOA.

62 P.O. Albert Andersen 26/9-1900 til JOA (JOA's breve 1900).

63 JOA 13/9-1900 til Helga Stemann.

skriftlige afhandling, og først og fremmest lykkedes det ikke at få sat historikeren Edvard Holm ind i bedømmelsesudvalget, skønt Scharling i fakultetsmødet gjorde, hvad han kunne.

De gennemførte ændringer kan betragtes som en følge af de gældende regler for stillingsbesættelse og konkurrencer ved Universitetet. Men der er på den anden side ikke tvivl om, at JOA's muldvarpearbejde fik en vis effekt. Reglerne for stillingsbesættelse ved Det Teologiske Fakultet var ret så flydende. Specielt i ministeriet blev man opmærksom på, at det nok ikke var så heldigt uden videre at ansætte Ammundsen. I ministeriets ansættelsessag⁶⁴ findes der kun et enkelt internt notat, som for øvrigt er indført på det samme ark, som indeholder ekcerpterne af de rosende anmeldelser af bogen om Holger Rosenkrantz, som stiftamtmanden sørgede for at indsende til ministeriet. Af notatet fremgår det, at ministeriet var betænkeligt ved at følge fakultetets indstilling om umiddelbar ansættelse af Ammundsen: »Det er et Principsspørgsmaal, om man vil betragte en Mand, der intet videnskabeligt har præsteret, men kun hører under Kategorien 'lovende', som kvalificeret til et akademisk Embede«. Ifølge notatet var det endvidere rimeligt, da stillingen i sin tid, da Fredrik Nielsen blev ansat, var blevet opslået i kirkehistorie som hovedfag, og der blev lagt særlig vægt på, at han havde kvalificeret sig på det kirkehistoriske område, at alle, der havde studeret kirkehistorie, nu fik lejlighed til at søge.

JOA's aktiviteter havde imidlertid også en anden mere utilsigtet betydning, som Hans Koch allerede tidligere havde gjort ham opmærksom på. Hans måde at føre sig selv frem på kunne kun vække uvilje og irritation hos medansøgere og fakultetsmedlemmer. Tilsyneladende vakte de mange direkte og indirekte henvendelser i ministeriet ikke større opsigt. Det var mere almindeligt dengang end senere, at ansøgere eller deres protegeer henvendte sig til embedsmændene i Kultusministeriet i ansættelsessager. JOA havde dog takket være sine familiemæssige forbindelser til ministeriet mulighed for at gå længere, end de fleste kandidater normalt havde.

5. Konkurrenternes venskab sættes på prøve

Derimod fik J. Oskar Andersens fremgangsmåde og den bitterhed, forløbet forårsagede hos ham selv, konsekvenser for forholdet til medkonkurrenterne, som i forvejen var hans gode venner. I det følgende skal forholdet mellem de tre konkurrencedeltagere: JOA, Torm og Ammundsen skildres ud fra de privatbreve, de tre udvekslede, alt imens slaget stod.

⁶⁴ Journalsag 169/1900.

a. Andersen og Torm

Allerede tidligt i forløbet kom der en kurre på tråden mellem JOA og Frederik Torm. I Hans Kochs brev til JOA den 14. maj 1900 fremgik det, at Torm ikke syntes om, at JOA i den grad førte sig frem på bekostning af medkonkurrenterne. Men det afgørende punkt for Torm var dog, at JOA ikke mente, at Torm var kompetent til at søge embedet.⁶⁵

Torm og JOA udvekslede breve i tre omgange: i november 1900, da Torm endelig havde besluttet sig for at deltage i konkurrencen, i februar 1901, da man diskuterede, om udenforstående kunne få lov til at se afhandlingerne inden konkurrencens afslutning, og i maj-juli 1901, da Torm truede med at afbryde samarbejdet med JOA i redaktionen af *Teologisk Tidsskrift*.⁶⁶

Torm meddelte den 3. november 1900 JOA, at han nu var blevet færdig med sin disputatsafhandling om Valentianismen⁶⁷ og derfor havde besluttet sig for at deltage i konkurrencen. Han ville ikke have, at JOA skulle høre om dette fra andre. Han håbede, at JOA ikke ville betragte dette skridt som udtryk for personlig ærgerrighed. Selv om de to var meget forskellige, ønskede Torm, at de – selv om de kunne se hinandens fejl og mangler – ville kunne »dømme mildest muligt om dem«. Kirkehistorie er jo »et saa omfattende Fag, at den ene maaske vil have sin Styrke ved Behandlingen af nogle Spørgsmaal, den anden ved andre«. Torm berørte også det problem, at de to skulle enes om at benytte bibliotekerne under konkurrencen, og han lovede at være en loyal konkurrent på dette område.

JOA svarede straks samme dag. Med hensyn til biblioteksbenyttelsen var han imødekommende. Han havde aftalt med Det Kgl. Bibliotek og Universitetsbiblioteket, at de ville være liberale med hensyn til indkøb af bøger på konkurrencens emneområde. Kildeværker og samlinger skulle blive på læsestuerne, så begge kunne benytte værkerne, medens den øvrige litteratur skulle kunne udlånes til den, der kom først, men den anden skulle have mulighed for at låne bøgerne til gennemsyn. JOA orienterede også om, at han havde valgt Schultz Bogtrykkeri til at trykke det færdige manuskript. Ifølge konkurrencebetingelserne skulle

65 Litteratur om Frederik Torm (1870-1953): Vita, i: *Festskrift* udg. af Københavns Universitet, nov. 1901, s. 143f.; Niels Hyldahl/J. Nørregaard i: *DBL*, 3. udg., bd. 14, s. 653-54 (med yderligere litt.); Mogens Müller: *Fire bidrag til fortolkningens historie. Dansk eksegese i det 20. århundrede*, 2010; levnedssberetning 1920, 1933 og 1940 i Ordenskapitlet.

66 Det endte dog med, at de fortsatte samarbejdet: Torm var medredaktør af *Teologisk Tidsskrift for den danske Folkekirke* 1899-1937, JOA 1899-1938.

67 Frederik Torm: *Valentianismens Historie og Lære*, 1901, 176 sider.

J. Oskar Andersens ene konkurrent til professoratet i kirkehistorie: Frederik Torm. Billedet af Torm er fra ca. 1903 (familieej).

afhandlingerne leveres i trykt tilstand, hvilket svarede til betingelserne ved en række andre fakulteters konkurrencer, men det var ikke blevet krævet ved de teologiske konkurrencer i 1866 og i 1890.⁶⁸

JOA's brev til Torm den 3. november indeholdt imidlertid mere end bemærkninger om de praktiske problemer. Brevet var holdt i en noget bitter tone, som var udtryk for JOA's utilfredshed med konkurrencebetingelsernes favorisering af andre end historikerne.

JOA glædede sig til at se Torms nu indleverede disputatsafhandling, da han endnu ikke havde set noget fra hans hånd på det historiske område. I det hele taget så de to forskelligt på begrebet videnskabeligt arbejde. JOA havde ganske vist respekt for Torms flersidige kundskaber, men »jeg har ogsaa ofte følt mig oprørt over den Redebonhed, De havde til at dømme om Ting, hvor Deres Kendskab ikke strakte til, og den Lethed, hvormed De behandlede Sager, som forekom mig at trænge til mere indtrængende Behandling«. JOA kunne ikke forstå, at

⁶⁸ KHS 2016, 112-15.

Torm ikke koncentrerede sig om en bestemt disciplin, men troede at kunne være fagmand på flere områder.

JOA's udfald krævede et svar, hvis de to konkurrenter stadig skulle tåle at se hinanden. Torm svarede også straks,⁶⁹ men lod de fleste personlige bemærkninger ligge, da disse ikke fremmede målet: den størst mulige gensidige forståelse. Dog mente han at have fundet de samme fejl hos JOA, at han alt for rask dømte på områder, han ikke kendte til. Han håbede dog, at de kunne bevare venskabet. »Det er vist overhovedet en god øvelse for os Mennesker at omgaaes og lære sig til at anerkende Naturer, som ere forskellige fra vor egen«.

Næste gang JOA og Torm udvekslede breve, drejede sagen sig om, hvorvidt konkurrenterne måtte udlevere kopier af afhandlingen til andre end bedømmelsesudvalget. Allerede i december blev deltagerne i konkurrencen enige om at give hinanden eksemplarer,⁷⁰ men senere, da spørgsmålet drejede sig om at give afhandlingerne til professorerne Madsen og Jacobsen, selv om de ikke sad i udvalget, betragtede JOA sagen for at være meget principiel, da han var bange for, at de to professorer kunne påvirke bedømmelsesudvalget. Både Torm og Ammundsen anså dette for utænkeligt og kunne ikke se noget til hinder herfor. Begge var de dog enige om, at dette ikke var noget kardinalpunkt. Når JOA og også professor Scharling var imod det, besluttede de sig til heller ikke at udlevere afhandlingen.⁷¹

Imidlertid bidrog spørgsmålet til en ny polemik mellem JOA og Torm, som også denne gang drejede sig om tillid til hinanden og førte til et skænderi om Torms evner på det historisk-videnskabelige område. Torm fremhævede i et brev til JOA, at det mest konsekvente havde været, at de heller ikke havde givet hinanden afhandlingerne, og forlangte, at JOA ikke udnyttede Torms og Ammundsens afhandling til at foretage ændringer i sin egen slutning, der endnu ikke var leveret til trykkeriet.⁷² JOA blev rasende over Torms insinuation, og det endte med, at han ikke ville modtage Torms trykte, men endnu ikke offentliggjorte disputats før tiden, selv om han var yderst nysgerrig efter at se Torms videnskabelige værk. Han havde jo hidtil kun set nogle »lidet indgaaende« anmeldelser,⁷³ en spinkel lille opsats om kirkebøn-

69 Torm til JOA 4/11-1900.

70 VA til Torm 22/12-1900.

71 Herom se VA 16/2 og 17/2-1901 til JOA; VA 17/2-1901 til Torm; JOA 17/2-1901 til Torm.

72 Torm 18/2-1901 til JOA.

73 Formentlig i *Teologisk Tidsskrift*.

nen⁷⁴ samt nogle »Hastværks-Uddrag af Real-Encyklopædien«, ⁷⁵ som Torm havde leveret som artikler til Kirkeleksikonnet. JOA beklagede desuden, at Torm førte sig frem med overlegenhed i udtalelser og optræden.⁷⁶

Torm havde flere gange over for JOA (senest i brevet af 18. februar 1901) beklaget sig over dennes forudfattede mistillid til hans arbejdsmåde. I maj måned, da hele ansættelsessagen var afsluttet med, at ingen af dem havde fået embedet, truede Torm som en konsekvens af JOA's holdning med at trække sig ud af redaktionen af *Teologisk Tidsskrift for den danske Folkekirke*. Tidsskriftet blev redigeret af de to konkurrenter sammen med cand. theol. C.E. Fløystруп.⁷⁷ Torm begrundede skridtet med, at JOA »i hele Deres Dom om mig og Færd overfor mig har været saa uretfærdig og hensynsløs, at jeg hverken kan eller vil finde mig deri mere«. Torm havde uden resultat forsøgt ved en samtale at få JOA til at indse, at han havde opført sig forkert. Torm ville nu forlange, at tidsskriftet optog en erklæring om, at han udtrådte af redaktionen på grund af samarbejdsvanskeligheder (brev 22/5-1901). Både C.E. Fløystруп, professor J.C. Jacobsen og forlagsboghandler Gad forsøgte at mægle mellem parterne, så tidsskriftet kunne fortsætte.⁷⁸

J. Oskar Andersen var helt tydeligt utilpas ved Torms skridt, og han erklærede sig i et brev af 3. juli 1901 villig til at undskylde en del af sin optræden. Hvis han havde vidst, hvor ophidset Torm blev, ville han have udtrykt sig lidt mere »parlamentarisk« i brevene, men han troede, at de var så meget venner, at han kunne sige sin mening lige ud. JOA havde kun udtalt sig om Torm som historiker, og han var villig til at udstede en erklæring om, at han havde fuld tillid til Torms videnskabelige kompetence, og han havde ofte udtrykt »Agtelse for Deres Arbejdsdygtighed og Deres Kundskaber paa Felter, hvor jeg med Redebonhed erklærer mig for svagelig«. JOA var også ked af striden for *Teologisk Tidsskrifts* skyld. Tidsskriftet havde i forvejen mistet abonnenter og var »paa Pumperne« på grund af grundtvigianernes uvilje imod Hoff-

74 Frederik Torm: »Om Kirkebønnen i de første Aarhundreder«, *Teologisk Tidsskrift*, Ny Række, 1, 1899-1900, s. 131-39.

75 *Realenzyklopädie für protestantische Theologie und Kirche*, 2. udg., bd. 1-18, Hamburg 1883-88; 3. udg. 1-22, Leipzig 1896-1909.

76 JOA 19/2-1901 til Torm.

77 C.E. Fløystруп (1854-1921), lic. theol. 1891.

78 J.C. Jacobsen 3/6, Fløystруп 6/5 og 13/6, G.E.C. Gad 20/6-1901 til JOA (JOA's breve 1901).

meyers artikler i tidsskriftet.⁷⁹ Et brud mellem to af redaktørerne ville betyde en yderligere svækkelse.

Torm accepterede JOA's brev som en utvetydig indrømmelse af, at han havde behandlet ham uretfærdigt.⁸⁰ Grunden til opsigelsen af samarbejdet havde ikke været JOA's vurdering af ham som historiker. Han havde ganske vist, lige siden Torm meldte sig som medkonkurrent, anset ham for en, der indlod sig på noget, han manglede enhver berettigelse til. Men Torm havde fået æresoprejsning af bedømmelsesudvalgets flertal (jf. nedenfor). For Torm var det afgørende moment, at JOA i flere sammenhænge havde frakendt »alt mit Arbejde – endog mine Bidrag til det Tidsskrift, vi sammen redigerede – al videnskabelig Værd«. Et samarbejde var kun muligt, når de kunne se på hinanden som jævnbyrdige medarbejdere inden for samme videnskab.

Torm, der efter JOA's erklæring var parat til at fortsætte i redaktionen, sluttede sit brev med ønsket om, »at vort Samarbejde vil lykkes bedre i Fremtiden end hidtil«. Samarbejdet i redaktionen af *Teologisk Tidsskrift* varede til 1937.

b. Ammundsen og Torm

En stor del af Ammundsens breve til hans to konkurrenter blev skrevet, medens han opholdt sig på studierejse i Tyskland. Brevvekslingen med Torm indledtes den 5. juni 1900 med Ammundsens meddelelse om, at han søgte embedet. VA fortalte om sine mange overvejelser for og imod. Han var på den ene side helt klar over sine mangler både i kundskaber og i modenhed og erfaringer. Men på den anden side turde han ikke afslå opfordringen til at søge, da han var bange for ellers ikke at opnå ansættelse ved universitetet. Ammundsen følte det også pinligt at spærre vejen for venner, som var langt ældre og mere belæste. Resten af brevet drejede sig om en introduktion, som Torm, der tidligere havde været på studiebesøg i Tyskland, havde givet Ammundsen til en teolog i Tübingen.

I svarbrevet (7. juni) skrev Torm, at han næppe ville deltage i en konkurrence med Ammundsen som deltager. For ham var det også spørgsmålet om universitetsmulighederne overhovedet, der var på spil. Men han ville gerne resignere, hvis det var Ammundsen, der vandt.

79 H. Hoffmeyer: »Grundtvigs og Münsters Dogmehistorie«, *Teologisk Tidsskrift for den danske Folkekirke*. Ny Rk. Bd. 1, 1899-1900, s. 381-93. I *Dansk Kirketidende* blev Hoffmeyers anmeldelse af Joh. Kuntzes bog: *Glaubensregel, heilige Schriften und Taufbekenntnis* genstand for debat (se årg. 1900 sp. 185-86, 205-06, 252-53, 298-99, 317).

80 Torm 8/7-1901 til JOA.

Torm så nemlig gerne, at han fik professoratet. Han ville foreløbig koncentrere sig om sin disputatsafhandling. Han tog hele situationen roligt, da man i sådanne sager, hvor man selv forholdt sig passivt, uden uro kunne afvente »den Afgjørelse, som Gud beskikker«. Det, Torm var mest ked af i denne sag, var forholdet til JOA.

En lille måned senere (2. juli) skrev Ammundsen på ny til Torm, denne gang fra Halle. Også i denne by havde Torm været, og Ammundsen bad ham om en introduktion til hans teologiske venner. VA takkede, fordi Torm havde modtaget meddelelsen om, at han var ansøger, så pænt. Han kom også ind på forholdet til Oskar Andersen og udtrykte forståelse for hans svære situation. Han ville få et vanskeligt forhold til de andre professorer, hvis han vandt stillingen.

Med hensyn til spørgsmålet, om Torm skulle deltage i konkurrencen, var Ammundsens svar, at han ikke kunne fremtvinge så meget »Upartiskhed«, at han kunne tilråde eller fraråde. Torm måtte gøre, hvad han selv anså for rigtigst »for Kirken, Universitetet og Dem selv«. Egentlig kunne Ammundsen ikke indse, at det var Torms sidste chance for at blive ansat ved Universitetet, selv om han en tid skulle blive præst. Principielt mente Ammundsen, at det endog var heldigt, hvis en professor først havde været præst.

Torm fulgte i sit svar to dage senere (4. juli) spørgsmålet op om hans eventuelle senere universitetsansættelse. Disputatsen om Valentinismen ville næppe give ham mulighed for at opnå det eneste andet professorat, han kunne tænke sig, nemlig i Ny Testamente. Dette kunne han kun opnå ved en eventuel konkurrence, og »som Præst konkurrerer man ikke!«. Torm ville derfor ved ikke at deltage i konkurrencen om den kirkehistoriske post afskære sig fra enhver mulighed for universitetsvirksomhed, »hvortil jeg dog har saa megen Lyst«.

I september 1900 sendte Ammundsen Torm endnu et brev fra Halle, hvori han fortalte om, hvilke teologer han havde mødt, og om, at han i sommerens løb bl.a. havde haft besøg af professor J.C. Jacobsen. Med mindre den store afhandling kom til at ligge i Nordens kirkehistorie, ville VA besvare opgaven fra Berlin.⁸¹ Torm svarede først den 4. november, hvor han havde fået sin disputats færdig og efter en meget »vanskelig Tid« besluttet sig for at deltage i konkurrencen. Torm betroede VA, at han ikke ville have deltaget i kampen, hvis den kun havde stået mellem de to. Han var overbevist om, at Ammundsen og han trods kappestriden ville bevare et uforstyrret venskab. Med hensyn til venskabet med JOA var han meget mere usikker.

81 VA 26/9-1900 til Torm.

De sidste to breve fra Ammundsen var dels et julebrev, hvori han fortalte, at han af tidsmæssige grunde ikke turde rejse hjem til jul, og et brev fra 17. februar 1901 i anledning af det problem, som JOA havde rejst angående udlevering af de færdige afhandlinger.

c. Ammundsen og Andersen

I perioden maj 1900 til maj 1901 udvekslede VA og JOA i alt 22 breve, hvoraf enkelte dog var mindre postkort. Ammundsen indledte sit brev den 31. maj 1900 med at henvise til, at Leibnitz forklarede det fysiske onde som følge af endeligheden, og at det bestod i, at den ene kom i vejen for den anden. Dette passede til deres situation, men VA påpegede, at man i et lille land vanskeligt kunne være »Kolleger i snævrere Forstand uden tillige at blive Konkurrenter«. Men Ammundsen kunne fortælle JOA, at han efter store betænkeligheder havde besluttet sig til at søge stillingen. Det betød meget, at Fr. Nielsen havde støttet hans beslutning og havde »villet betro sin Lærepost i mine Hænder«. Men han var godt klar over, at det var et vovestykke at konkurrere med ældre og mere kundskabsrige venner.

JOA takkede (10/6) venligt for brevet, men forstod ikke, hvorfor VA valgte at søge. Dette ville medføre en afbrydelse af studieopholdet, som kunne have givet VA de kundskaber og den modenhed, han nu manglede. Men kampen for tilværelsen som årsagsforklaring kunne JOA godt forstå. Han kunne imidlertid ikke forstå, at Peder Madsen og Fr. Nielsen havde rådet ham til dette skridt. Han undrede sig såre over, at Madsen nu gik ind for, at VA kunne blive professor, mens han i første omgang havde ment, at denne først efter 1 års studierejse kunne blive docent. JOA fandt det endvidere »humoristisk«, at Madsen i Konsistorium kunne forsvare, at Ammundsens afhandling om 2. Peters brev var kirkehistorie. Dette måtte vække opsigt hos dem, der opfattede historiens genstand som menneskeliv og ikke som litterær kritik. JOA mente ikke, at VA var kirkehistoriker, og foreslog derfor, at han uddannede sig i systematik og specielt i apologetik. Han betegnede VA's leksikonartikler som »lidt tarvelige«. Den bedste artikel var »gnosticismen«, men også denne viste, at VA's fortrin var »begrebsbestemmelse«, ikke det historiske.

I et par af brevene omtalte de to brevskrivere også nogle af de teologiske diskussioner, de tidligere havde haft bl.a. om casus reservati⁸² og om generalaflad, men de lod dog disse emner ligge, da det nu drejede

⁸² casus reservati, sager, hvis afgørelse ifølge kanonisk ret var forbeholdt en højere kirkelig myndighed, f.eks. en biskop eller paven.

sig om stillingskampen. JOA sluttede sit brev af 10. juni med et p.s. om, at en konkurrence ville blive vanskelig at gennemføre, da fakultetet måtte anses som inhabilt.

Også i det følgende brev (22. juni) fokuserede JOA på VA's evner som historiker, og han satte trumf på ved at erklære, at han ikke ville disputere ved Det Teologiske Fakultet, hvis VA blev professor og dermed medlem af bedømmelsesudvalget. Dette sagde JOA ikke af personlig uvilje imod VA. Han indrømmede i brevet, at han af temperament kunne virke kolerisk, men at han ikke var personligt bitter over for VA.

Ammundsen svarede først igen i oktober, da han ønskede at vide, hvordan konkurrencebetingelserne blev. Han fandt det i modsætning til JOA utroligt, hvis der blev gjort forsøg på at hindre en upartisk sammensætning af bedømmelseskomiteen. VA fandt det rimeligt, at der blev taget hensyn til, hvad ansøgerne tidligere havde præsteret af litterære arbejder, men dog ikke således, at det på forhånd var »en Meningsløshed at foranstalte en Konkurrence mellem Dem og mig«. JOA fastholdt i sine breve, at han håbede på en »ærlig konkurrence« på et virkeligt videnskabeligt grundlag, så det ikke blev på magisterkonferens-niveau. Men han var bange for, at bedømmelsesudvalget ikke fik en majoritet med virkelig historisk sagkundskab.

I et par af brevene lovede VA at være JOA behjælpelig med at skaffe kataloger fra tyske antikvariater, så han kunne købe litteratur til brug for konkurrencens afhandling.⁸³ Omkring jul udvekslede de også et par venskabelige julehilsener. Senere omkring 1. maj 1901, da bedømmelsesudvalget havde talt, men hvor Kultusministeriets endelige afgørelse endnu ikke forelå, og JOA gjorde et sidste forsøg på at påvirke sagen, udvekslede JOA og VA endnu fem breve. Denne del af brevvekslingen omtales nedenfor.

7. Kampen (november 1900 – marts 1901)

Den 6. november skulle de oprindelige fem ansøgere melde, om de ønskede at deltage i den offentlige konkurrence, hvilket kun Ammundsen, Andersen og Torm gav positivt tilsagn om. Den 16. november fik de tre konkurrenter skriftlig meddelelse fra bedømmelsesudvalgets formand, dekan L.W. Schat Petersen, om den skriftlige opgaves titel og besked om, at den skulle afleveres i trykt form senest den 16. februar 1901 kl. 10.⁸⁴

⁸³ VA til JOA 19/10 og 13/11-1900; JOA til VA 26/10 og 18/11-1900.

⁸⁴ Schat Petersens meddelelse findes bevaret både i JOA's breve og i VA's arkiv.

Forud for startskuddet var der foregået intense forhandlinger i bedømmelsesudvalget om, hvilken opgave der skulle stilles. Dekanen bad Fredrik Nielsen, der som tidligere professor i kirkehistorie blev anset som den egentlige fagkyndige, om at udarbejde nogle forslag, som de øvrige medlemmer kunne overveje før afholdelsen af et opgavemøde. Fredrik Nielsen kom derefter med fire forslag, som i forkortet form lyder: 1) Novatian og novatianismen; 2) den oldkirkelige kirkeordning Testamentum domini nostri Jesu Christi; 3) Priscillians liv og tanker; 4) Augustins kirkepolitiske ideer og betydning for middelalderen. Holger F. Rørdam fremsendte også en opgaveformulering: Den kateketiske kristendomsundervisnings historie fra Spener indtil midten af det 18. århundrede med særligt henblik på den dansk-norske kirke, da han ønskede en opgave, der ikke blot var rent akademisk, men også i nogen grad havde aktuel kirkelig betydning.⁸⁵ Schat Petersen tog straks afstand fra Rørdams forslag, da emnet næppe skulle være specifikt nordisk kirkehistorie.⁸⁶ Det lykkedes ikke ved mødet på Universitetet den 14. november, hvori alle fem censorer deltog, at komme til konsensus om den skriftlige opgave, og man måtte stemme om hvert enkelt forslag. Efter at have fileet lidt på formuleringen, blev Fr. Nielsens førstnævnte forslag vedtaget med tre stemmer.⁸⁷ Den endelige opgave blev herefter: »*Kritisk Fremstilling af Novatianus's Liv og Forfattervirksomhed samt Eftervisning af den novatianske Bevægelses Omfang og Betydning*«.

I de følgende tre måneder havde de tre konkurrenter rivende travlt. Dette betød, at den ivrige brevveksling på kryds og tværs, som havde præget månederne forinden, tørrede ind, eller brevene blev kortere og kom til at indeholde spørgsmål om praktiske forhold i forbindelse med afhandlingerne: benyttelse af bøger og biblioteker og senere efter årsskiftet om korrektur og trykning af afhandlingerne. Det forhold, at Ammundsen i slutningen af januar 1901 flyttede fra Berlin til København, betød også mindre brevskrivning. De havde alle tre hjælp til korrektoren og til forbindelsen med trykkerierne, som satte afhandlingerne arkvis, efterhånden som de blev færdigskrevet.⁸⁸ Det var også en fordel i den hektiske tid inden afleveringsfristen, at Ammundsen valgte et andet trykkeri (Græbe) end de to andre, der fik deres bøger trykt hos Schultz.

Men inden de kom så langt, måtte der arbejdes på højtryk. De tre var

85 H.F. Rørdam 8/11-1900 til Schat Petersen (Teol. Fak. Dekanatssager 1900/01).

86 Schat P. til Fr. Nielsen 9/11-1900 (Fr. N.'s breve).

87 Teol. Fak. Dekanatssager 1900/01.

88 VA fik hjælp af vennen Chr. Glarbo og JOA af C.F. Fløysturp, som han redigerede *Theologisk Tidsskrift* sammen med (se Glarbo til VA 4/11-1900, 11/12-1900, 21/12-1900 og 14/1-1900; Fløysturp 8/2-1901 til JOA).

langtfra enige om, hvad de mente om emnet og deres mulighed for at kunne give en rimelig besvarelse. Ammundsen karakteriserede i et brev til moderen opgaven som fortrinlig valgt, da den krævede alle sider af kirkehistorien afprøvet, nemlig litterærkritik, personschildring, dogmehistorie og skildring af menighedsforhold. Desuden var kildestoffet stort, men dog ikke større, end at det var muligt at gennemarbejde det ordentligt.⁸⁹ I et senere brev skrev han om arbejdet med Novatians egne skrifter og om de mange specialafhandlinger, han måtte gennemgå.⁹⁰ Han fik også mulighed for i Berlin at besøge professor i kirkehistorie Adolf von Harnack og tale med ham om enkelte aspekter af Novatian-opgaven.⁹¹ Harnack var netop i efteråret 1900 aktuel også i en dansk teologisk sammenhæng, da hans hovedværk *Das Wesen des Christentums* (1900) straks var udkommet i en dansk udgave.⁹²

JOA var mere forbeholden over for opgaven, som var alt for omfattende til at kunne klares på tre måneder, ikke mindst på grund af de nødvendige omfattende patristiske undersøgelser. Han var sikker på, at både Th. Zahn og A. von Harnack, der begge havde beskæftiget sig med Novatian, ville »besvime af Mellemgulvsvridninger«, hvis de hørte, at både Novatians liv, skrifter og virkninger skulle behandles inden for en så snæver tidsfrist.⁹³ Det viste sig snart, at JOA havde slået et større brød op, end han næsten kunne nå at bage. Han kom i stor tidsnød til sidst. Korrekturlæseren C.F. Fløysturp måtte på det nærmeste flå manuskriptdelene fra ham og straks bringe dem til opsætning. En uge før afhandlingen skulle afleveres, skrev Fløysturp endnu til JOA: »Skriv nu blot, skriv, skriv«, så skulle Fløysturp nok tage sig af andenkorrektoren alene.⁹⁴ Det endte med, at JOA måtte eftersende de sidste afsnit til bedømmelseskomiteen, efter at den trykte udgave var afsluttet.⁹⁵

Fr. Torm tog situationen anderledes roligt end JOA. Vennen og teologen Chr. Glarbo skrev til Ammundsen om, at både JOA og Torm sled i det med opgaven, den førstnævnte med en vældig og stærkt synlig energi, den sidste roligt og med en vis overlegenhed. Specielt undrede det Glarbo, at Torm i den første tid, efter at opgaven var givet, havde

89 VA til moderen 16/11-1900.

90 VA til moderen 26/11-1900.

91 VA til moderen 22/12-1900.

92 Adolf Harnack: *Kristendommens Væsen*. Oversat af Edv. Lehmann, Kbh., 1900.

93 JOA til VA 24/12-1900.

94 Fløysturp 8/2-1901 til JOA (JOA's breve 1901).

95 Dette fremgår af Fr. Torms breve til JOA 18/2 og 20/2-1901 (JOA's breve 1901).

tid til at undervise fire timer om ugen i N. Zahles Skole.⁹⁶ Over for medlem af bedømmelsesudvalget biskop Fredrik Nielsen erklærede Torm, at han arbejdede med lyst på opgaven, og at den forekom ham valgt med omhu og var passende inden for den givne frist. Opgaven var desuden både i »kirkelig og theologisk Henseende« lærerig at beskæftige sig med.⁹⁷

Da bedømmelsesudvalget ikke alene skulle tage hensyn til konkurrenceafhandlingen, men også inddrage tidligere arbejder, havde de tre konkurrenter travlt med at få alle censorer gjort bekendt med deres anteacta. Ammundsen sørgede allerede tidligt i forløbet for at få inddraget prisopgaven om ægtheden af anden Peters brev i bedømmelsen. Prisopgaven fandtes kun i et enkelt eksemplar på Universitetet, men det blev udlånt først til H.F. Rørdam og derefter til domprovst Pehr Eklund i Lund, så han slap for at få manuskriptet afskrevet.⁹⁸ VA påpegede dog, at han i dag ville have skrevet en række ting i prisafhandlingen anderledes på grund af senere forskning, men også rettet punkter, der afslørede hans »temmelig store Ungdommelighed«.⁹⁹

Det var Ammundsen og Torm, der havde mest behov for at få bedømmelsesudvalget gjort opmærksom på mindre arbejder, som dels viste, at de havde produceret noget videnskabeligt, og dels, at de havde skaffet sig en bredere kirkehistorisk indsigt, som gjorde dem egnede til at undervise de teologiske studenter i faget. Torm sørgede for at gøre opmærksom på sine artikler og oversigter i *Teologisk Tidsskrift* og på flere lange bidrag til *Kirke-Leksikon for Norden*.¹⁰⁰ Men han henviste også til sit disputatsarbejde om Valentianismen, som han kæmpede for at få gjort færdigt, så det kunne indgå i bedømmelsen. Torm nåede faktisk på målstregen at få disputatsen inddraget. Han indleverede det færdige manuskript til Fakultetet den 3. november 1900, og den 14. februar 1901 meddelte Det Teologiske Fakultet ham, at afhandlingen var antaget.¹⁰¹ Alle fem professorer gik ind for antagelsen, selv om flere af dem mente, at Torms konklusioner var lovlig forsigtige.¹⁰² Ikke så

96 Chr. Glarbo til VA 11/12-1900.

97 Fr. Torm 4/12-1900 til Fr. Nielsen (Fr.N.'s privatarkiv).

98 Jf. J.C. Jakobsen til VA 4/11 og 8/11-1900.

99 VA 19/11-1900 til H.F. Rørdam.

100 Torm 11/11-1900 til Pehr Eklund (Lunds Universitetsbibliotek) og 11/11-1900 til H.F. Rørdam.

101 Teol. Fak. Journal 1883-1939. Torms forsvar af disputatsen fandt først sted den 21. maj 1901 efter konkurrencens afslutning.

102 Professorernes bedømmelse af Torms arbejde findes i Teol. Fak. Dekanatsager 1901/02.

snart var bogen trykt, før Torm sendte et eksemplar til bedømmelsesudvalget.¹⁰³

Selv om JOA med sin bog om Rosenkrantz ikke havde behov for yderligere at bevise sin videnskabelighed, gjorde han alligevel opmærksom på sine mange leksikonartikler og artikler og oversigter i *Teologisk Tidsskrift*, som han var med til at redigere. Dette skyldtes, at han var blevet kritiseret for en tilbøjelighed til at gå i bredden og fordybe sig i detaljespørgsmål. Henvisningen til hans mange artikler skulle både vise, at han havde arbejdet på forskellige kirkehistoriske områder, og at han kunne udtrykke sig i korthed.¹⁰⁴

Den 19. marts 1901 blev der under ledelse af dekan Schat Petersen afholdt opgavemøde om de emner, som de tre konkurrenter skulle forelæse over. Som ved tidligere konkurrencer skulle emnerne falde i tre forskellige discipliner, nemlig dogmehistorie, nytestamentlig eksegeese og kirkehistorie. Dette var formentlig en reminiscens fra den tid, hvor alle professorer ved fakultetet var ansat i teologi uden specifik fagspecialisering. Forelæsnningernes emner blev følgende: 1) *De lutherske Reformatorers Opfattelse af Trosbegrebet*; 2) *2 Kor. 1, 15-22*; 3) *Udsigt over den danske Kirkes Historie i Kristian d. 6tes Tid*. Forelæsningerne skulle finde sted den 26., 28. og 29. marts. Alle tre kandidater skulle forelæse over samme emner, og rækkefølgen blev bestemt ved lodtrækning.¹⁰⁵

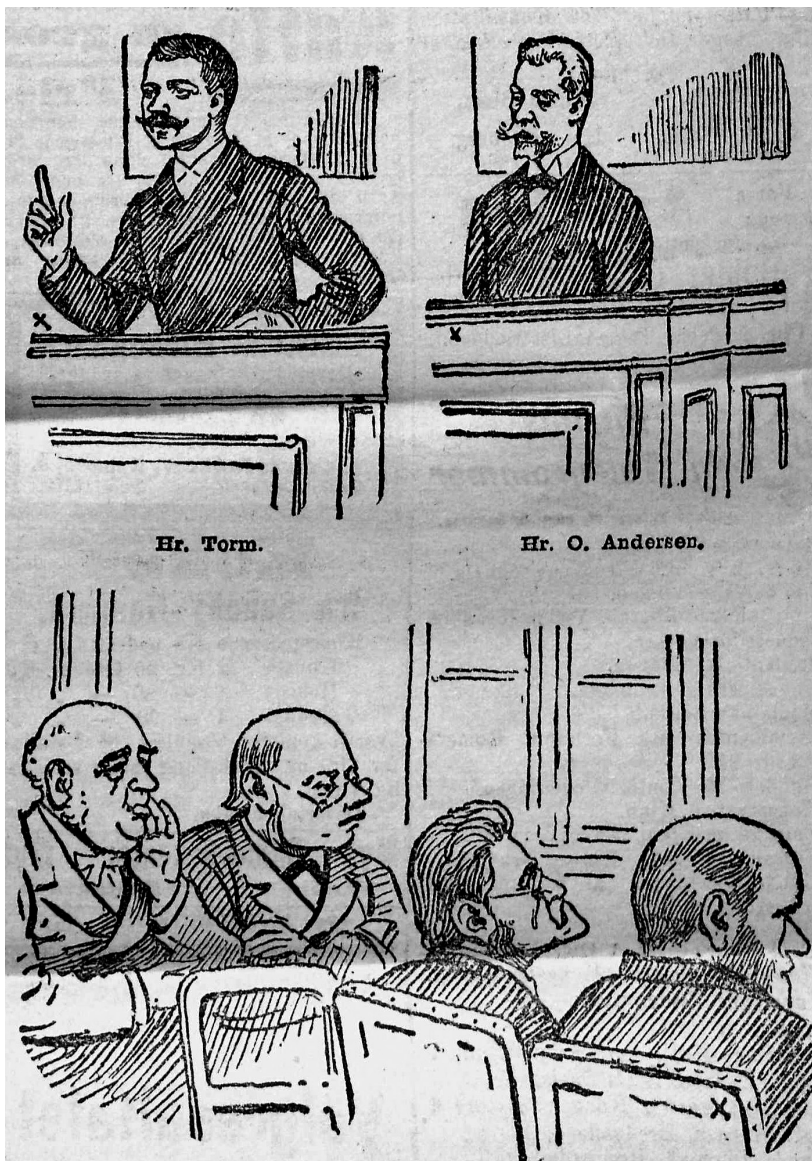
Forelæsningerne, som blev holdt i Universitetets anneksauditorium i Studiestræde, var offentlige.¹⁰⁶ Dagbladene indeholdt derfor længere referater af forløbet. Lige foran talerstolen var der opstillet fem store lænestole, som var beregnet for bedømmelsesudvalgets medlemmer. Forrest sad endvidere fakultetets øvrige professorer og fremtrædende gejstlige med biskop Th. Skat Rørdam i spidsen. Der var også en lang række præster til stede både fra København og fra provinsen. *Kristeligt Dagblad* noterede, at der også var damer til stede, bl.a. biskop Schousboes enke og frk. Zahle (den sidste formentlig, fordi Fr. Torm var lærer ved N. Zahles Seminarium). Længere tilbage i lokalet var pladserne optaget af studenter. Tilhørertallet var langt mindre ved den eksegetiske forelæsning end ved de to øvrige emner.

103 Torm 3/3-1901 til H.F. Rørdam.

104 JOA 21/2-1901 til H.F. Rørdam.

105 Schat Petersens indkaldelse 8/3-1901 til opgavemøde og Schat P.'s meddelelse til de tre kandidater 19/3-1901 (JOA's breve 1901).

106 Manuskripterne til både VA's og Torms tre forelæsninger findes i Teol. Fak.'s dekanatssager 1900/01. JOA's forelæsninger ses ikke bevaret.

Professorkonkurrencen blev fulgt indgående af dagspressen. *Politiken* sendte ud over en journalist også en bladtegner. Øverst er gengivet kandidaterne Torm og Oskar Andersen. Nederst provst F.V. Andersen, der var censor ved teologisk embedseksamen, professor i dogmatik Peder Madsen samt de to medlemmer af bedømmelsesudvalget, Henrik Scharling og Fredrik Nielsen (*Politiken* 27. marts 1901).

Aviserne var ikke helt enige om, hvem der var favorit til at vinde konkurrencen. *Politikens* favorit var Fr. Torm, som betegnedes som en »lille mager Mand midt i tredive med gode Talegaver«. Hans forelæsninger var præget af afklaret ro. Oskar Andersens forelæsninger var fyldt med mange enkeltheder, især ved hans kirkehistoriske forelæsning mærkede man, at han var ekspert. Men hans forelæsninger var også disponeret ujævnt og præget af nervøsitet. Den ledende tråd kom ikke frem. *Politiken* betegnede Valdemar Ammundsen som den »opgaaende teologiske Sol«, men hans alder gjorde, at han passende kunne vente et par år endnu med at blive professor.¹⁰⁷

Berlingske Tidende mente, at det var umuligt at afgøre, hvem der ville blive sejrherre, da kandidaternes skriftlige afhandling endnu ikke var offentliggjort. Alle tre kandidater havde vist stor modenhed og solide kundskaber, men stofmængden især ved den første forelæsning om det lutherske trosbegreb havde tynget dem.¹⁰⁸

Kristeligt Dagblad var enig i, at Torm havde holdt de mest formfuldendte forelæsninger. Men også Ammundsens to første forelæsninger var præget af en glimrende fremstillingsform, medens han i den kirkehistoriske forelæsning var blevet overvældet af enkelthederne. Studenterne havde klappet efter hans afsluttende forelæsning, men var blevet standset heri af formanden for bedømmelsesudvalget, Schat Petersen, der ikke accepterede nogen form for tilkendegivelser. *Kristeligt Dagblad* savnede lidt større afrundethed i JOA's afsluttende forelæsning, men denne gav på den anden side et fyldigere indblik i de åndelige strømninger i pietismens tidsalder end de to andre kandidaters forelæsninger. Dette vidnede om, at JOA var vant til at »færdes i Kirkehistoriens Stof«. Men trods dette turde *Kristeligt Dagblad* ikke spørge om udfaldet, selv om de mente, at JOA på grund af det »fortrinlige« værk om Holger Rosenkrantz og Fr. Torm på grund af hans antagne disputats havde et ekstra plus.¹⁰⁹

Spændingen var således stor, da bedømmelsesudvalget trådte sammen for at afgøre, hvem der skulle blive professor, og det kom ikke til at gå stille af.

107 *Politiken* 27/3 og 30/3-1901.

108 *Berlingske Tidende aftenudgave* 29/3, 1/4 og 3/4-1901.

109 *Kristeligt Dagblad* 27/3, 29/3 og 30/3-1901. Jfr. også de lange referater fra forelæsningerne i dagbladet *Vort Land* 27/3, 29/3 og 30/3-1901.

8. Afgørelsen og J. Oskar Andersens sidste bestræbelser

Trods længere diskussion lykkedes det ikke bedømmelsesudvalget at nå til enighed om at indstille en bestemt kandidat til professoratet. Hverken ministeriets eller Det Teologiske Fakultets arkiv fortæller om forhandlingerne, men privatbreve giver indtryk af, at der er forsøgt lagt pres på nogle af komiteens medlemmer. Bl.a. lykkedes det Fr. Nielsen og Schat Petersen at presse H.F. Rørdam, som egentlig gik ind for Fr. Torm, til at stemme for Ammundsen.¹¹⁰ Resultatet blev, at der blev afgivet et flertalsvotum og en mindretalsindstilling med to forskellige motiveringer.

Flertallet (Fr. Nielsen, H.F. Rørdam og Schat Petersen) indstillede uden anden begrundelse, end at de nøje havde overvejet alle hensyn, Ammundsen til det ledige professorat. Derimod udtalte de sig om de to øvrige kandidater. Da Fr. Torm såvel ved den skriftlige som mundtlige del af konkurrencen havde »lagt en saa stor videnskabelig Dygtighed og saa fortrinlige Lærergaver for Dagen«, ønskede man »paa det varmeste« at anbefale ham til ministeriets særlige opmærksomhed, eventuelt til »akademisk Virksomhed«. Også JOA anbefalede til ministeriets velvilje, da han havde vist sig at besidde grundige historiske kundskaber, men da hans præstationer ved konkurrencen havde været behæftet med mangler, foretrak flertallet de to andre kandidater. I sidste formulering slettede flertallet dog en bemærkning om, at Oskar Andersen ikke kunne anbefales til akademisk virksomhed.¹¹¹

Mindretallet, som bestod af domprovst, professor Pehr Eklund og professor Henrik Scharling, indstillede JOA til professoratet, men de motiverede det på deres egen måde. Eklund mente, at embedet i kirkehistorie dels var et akademisk professorat, »hvars innehafvare i regeln skall för sitt ämne vara högsta auctoritet vid landets högsta läroanstalt«, dels et docentembede ved Det Teologiske Fakultet. Eklund ville dog lægge størst vægt på det første punkt. Han fandt ikke, at nogen af de tre kandidater havde dokumenteret »professurkompetens af första rangen«. Ammundsen var afgjort lovende både som forsker og lærer, men foreløbig kun »ett rikt löfte«, og han havde kun dokumenteret det på den litteraturkritiske teologis område. Torm havde afgjort de bedste docentegenskaber, men havde ikke tilsvarende overlegenhed på det forskningsmæssige område. JOA havde derimod tidligere fremlagt arbejder, der viste hans evner som kirkehistorisk forfatter. Skønt hans konkurrenceprøver, især hans forelæsninger, var mangelfulde, konkluder-

110 Herom se JOA til Helga Stemmann 31/3-1901 (JOA's oplysninger om bedømmelsesudvalgets overvejelser byggede på en samtale med Henrik Scharling).

111 KU. Konsistorium, circularia 1900/01 nr. 475.

derede Eklund, at han måtte pege på JOA, hvis der skulle ansættes en professor på grundlag af konkurrencen.

Henrik Scharling var enig i, at Andersens »lærergaver« led af betydelige mangler: »Han skriver bedre end han taler, har ikke Ordet i sin Magt og har ondt ved at begrænse den rige Stoffylde«. Men dette kunne afhjælpes ved flid og øvelse. I omfattende kirkehistorisk viden, historisk fremstillingskunst og indtrængende forskerevne var han ifølge Scharling sine konkurrenter ubetinget overlegen. I modsætning til JOA talte Torm ifølge Scharling med stor lethed. Han havde en smuk og vel-formet fremstilling og forstod med sikkerhed at ramme de afgørende hovedpunkter. Men han manglede »indtrængende Forskningsevne«, og han havde ingen nye og originale synspunkter. Torms disputats om Valentianismen betegnede Scharling som et svagt arbejde. Ammundsen havde ved konkurrencen også udvist »Betydelige Lærergaver«, men ligesom Torm syntes hans evner at pege mere i systematisk og eksegetisk retning end i kirkehistorisk. Han havde desuden på grund af sin ungdom ikke fremlagt nogen selvstændig videnskabelig produktion. Scharlings konklusion var derfor, at han indstillede JOA som ny professor.

Den 30. marts 1901 meddelte Det Teologiske Fakultet bedømmelsesudvalgets afgørelse.¹¹² Den 20. april indstillede Kultusministeriet til kongen, at Ammundsen, som flertallet af de sagkyndige havde fundet mest kvalificeret, blev ansat som professor i teologi med kirke- og dogmehistorie som hovedfag. Den 25. april 1901 meddelte ministeriet Konsistorium, Det Teologiske Fakultet og Ammundsen, at han var udnævnt til professor fra den 1. maj 1901.¹¹³ Men før den endelige udnævnelse forelå, havde JOA ikke ligget på den lade side. Dekan Schat Petersen sørgede for, at Oskar Andersen samme dag (30. marts) fik meddelelsen om, at flertallet havde indstillet Ammundsen, mindretallet ham.¹¹⁴ Han fik også beskeden fra sin ven, teologen Knud Heiberg, som var medarbejder ved *Kristeligt Dagblad*: »Det er jo et tarveligt Resultat, de tre Herrer Dommere ere naaede til, og kedeligt for Dem, da Ministeren jo næppe har videre Ben i Næsen«.¹¹⁵

I de følgende tre ugers indædte kamp satte JOA netop sin lid til, at kultusminister J.J.K. Bjerre kunne formås til at tilsidesætte flertallets

¹¹² Bedømmelsesudvalgets samlede udtalelse 30/3-1901 findes i KUM, journalsag 397/1901.

¹¹³ KUM journalsag 169/1900.

¹¹⁴ Schat Petersen 30/3-1901 til JOA (JOA's breve 1901).

¹¹⁵ Knud Heiberg 30/3-1901 til JOA (JOA's breve 1901).

afgørelse. JOA benyttede de samme forbindelser som året forud. Hans medvirken i de skjulte bestræbelser fremgår af breve til stiftamtmandinde Helga Stemann i Ribe. I sit brev 31. marts 1901, da afgørelsen netop var truffet, fortalte JOA om sit syn på bedømmelsesudvalgets forhandlinger, som han havde fået indblik i via en samtale med Henrik Scharling. Selv om domprovst Eklund havde kæmpet som en løve for JOA,¹¹⁶ var sagen givet på forhånd, da der var indsat to komitémedlemmer, som var modstandere af ham, nemlig Fr. Nielsen og Schat Petersen. Flertallet for Ammundsen blev dog først skaffet, da Fr. Nielsen i Skat Rørdams bispegård fik presset H.F. Rørdam til at stemme for Ammundsen. Hele miseren var opstået ved, at ministeren tillod, at Fr. Nielsen kom med i bedømmelsesudvalget, selv om Konsistorium havde krævet tre uvildige medlemmer udefra. JOA fortalte endvidere Helga Stemann, at han havde opsøgt kontorchef Stemann i ministeriet og fået den opfattelse, at ministeren ikke følte sig bundet til at følge flertallets indstilling. Desuden havde JOA's bror talt med departementschef Asmussen og fået det indtryk, at denne muligvis ville slå et slag for ham. JOA sluttede sit brev til Helga Stemann med at spørge, om hendes mand, stiftamtmanden, kunne gøre noget i sagen.¹¹⁷

Den 9. april 1901 kunne departementschef P.O.A. Andersen meddele sin bror, at han havde drøftet ansættelsessagen med finansminister Scharling, der mente, at en egentlig forbigåelse af Ammundsen på nuværende tidspunkt var vanskelig at gennemføre, men at det måske kunne være en mulighed »at slå professoratet i to stykker«, så både VA og JOA blev gjort til docenter. Broderen opfordrede derfor JOA til at agitere for denne plan både hos Asmussen og Stemann i Kultusministeriet og navnlig til at få både *Kristeligt Dagblad* og *Nationaltidende* til at skrive om denne løsning som værende både heldig og retfærdig.¹¹⁸

Det var netop, hvad der skete. Den 9. april skrev *Kristeligt Dagblad*, at ministeren under de nuværende omstændigheder var frit stillet i valget og derfor godt kunne udnævne JOA til embedet. To dage senere blev dette fulgt op i en artikel under mærket »En Teolog«, som fremhævede, at kandidat Ammundsen i modsætning til kandidat Andersen ikke havde præsteret noget kirkehistorisk arbejde af betydning, men at den 25-årige måske med tiden kunne udvikle sig til en kirkehistoriker af rang, selv om man ikke kunne have nogen vished herfor. Derfor

116 Den 6/4-1901 sendte JOA et brev til Eklund, hvori han takkede for hans støtte (Lunds Universitetsbibliotek).

117 JOA 31/3-1901 til Helga Stemann (RAK).

118 P.O.A. Andersen til JOA 9/4-1901 (JOA's breve).

foreslog den anonyme teolog, at kultusminister Bjerre ansatte begge kandidater som midlertidige docenter. Den 13. april indeholdt bladet endnu en artikel, der satte spørgsmålstegn ved at ansætte en så ung og uprøvet kandidat som Ammundsen, når man havde en så fortræffelig kirkehistoriker som JOA. Denne artikel var underskrevet »En Ven af dansk Kirkehistorie«, og den støttede ligeledes forslaget om at ansætte begge kandidater som docenter.

Disse anonyme artikler vakte stor opsigt i det teologiske miljø, og der gik mange rygter om, hvem der kunne stå bag. Der blev talt og skrevet herom på kryds og tværs mellem fakultetsmedlemmer og andre teologer, og dette afklarede ikke situationen. Man gættede både på, at det var JOA og hans støtter, der stod bag, og at artiklerne var skrevet af folk i ministeriet.

Sagen gav også anledning til, at JOA udvekslede en række breve med sin hovedkonkurrent, Valdemar Ammundsen.¹¹⁹ JOA benægtede heri at kende noget til ophavsmændene til de anonyme artikler, selv om han på den anden side var enig i indholdet. VA var glad for, at JOA fralagde sig ansvaret for disse artiklers fremkomst, men han havde håbet, at JOA også havde skrevet, at han misbilligede ethvert forsøg på at få censurkomiteens flertalsindstilling omstødt. Hertil svarede JOA, at der var »begaet en himmelraabende Uret imod mig i denne Professorsag«, og at denne uret skyldtes flere personers »kortsynede Tro paa deres egen Dom« på områder, hvor deres kompetence ikke rakte med fuld myndighed. Ammundsen fastholdt, at *Kristeligt Dagblads* agitation var illoyal og et forsøg på at fremstille sagen, som om konkurrencen ikke var afholdt. Trods meningsudvekslingen mellem JOA og VA lykkedes det dem at bevare venskabet.

Brevene til Helga Stemann afslørede, at JOA vidste mere om, hvem der stod bag artiklerne i *Kristeligt Dagblad*, end han gav VA indtryk af. Den anonyme »Kirkehistoriker« var stiftamtmanden i Ribe, og det var på JOA's opfordring, at han blandede sig i sagen.¹²⁰

Men JOA og hans støtter fik ikke noget ud af forsøget på at få omstødt flertalsindstillingen. Heller ikke kampagnen imod de medlemmer af komiteen, som JOA mente, var forudindtaget imod ham, fik han noget ud af. Ammundsen mente således, at han skyldte Schat Petersen

119 JOA til VA 26/4, 1/5 og 2/5-1901; VA til JOA 1/5 og 2/5-1901.

120 Herom se JOA til Helga Stemann 31/3, 13/4 og 19/4-1901; Helga Stemann til JOA 17/4-1901; i JOA's arkiv findes et udklip af *Kristeligt Dagblads* artikel, hvorpå JOA har tilføjet Stemanns navn.

en undskyldning herfor, men det ønskede JOA ikke at give.¹²¹ Underhånden fik JOA også at vide, at minister Bjerre ikke mente, at det var klogt at angribe biskop Fr. Nielsen for hans adfærd før og under konkurrencen.¹²²

Kultusminister Bjerre fastholdt flertalsindstillingen af Ammundsen. Den 26. april 1901 kunne VA derfor med glæde skrive til biskop Fredrik Nielsen, at han havde fået stillingen. Selv om de »forskellige Balloner«, som Fredrik Nielsen ganske rigtigt havde forudset opsendt, ikke havde gjort VA videre nervøs, så var han dog beroliget over, at det endelig punktum for konkurrencen var sat.¹²³

9. Hvordan gik det konkurrenterne efter kampen?

I dette afsnit skal der kort redegøres for, hvordan det gik J. Oskar Andersen og Frederik Torm i deres karriere, efter at de havde tabt til Ammundsen i konkurrencen. Mest ivrig efter at skaffe sig en tilknytning til Universitetet var JOA. Han havde ikke noget ønske om at søge præsteembede, og han ønskede heller ikke at tage imod kultusministerens tilbud om en bibliotekarstilling ved Det Kgl. Bibliotek¹²⁴. I første omgang forsøgte han at opnå jus docendi, der ville give ham ret til at holde kirkehistoriske forelæsninger. Her var problemet imidlertid, at han ikke havde nogen disputats, og han ønskede ikke at forsvare en sådan med Ammundsen som bedømmer. Han forespurgte derfor, om han kunne indlevere f.eks. bogen om Novatian enten i Kristiania eller i Lund, men fik ikke noget egentlig positivt svar.¹²⁵ Han søgte alligevel hurtigt Kultusministeriet om tilladelse til at holde kirkehistoriske forelæsninger.¹²⁶ Det Teologiske Fakultet henviste i sin udtalelse til, at det principielt krævede en akademisk grad at få jus docendi; men man ville undtagelsesvis stille sig positivt over for ansøgningen på grund af JOA's tidligere arbejder og hans deltagelse i konkurrencen, hvor han blev indstillet af mindretallet, mens flertallet trods det, at JOA blev indstillet som nr. 3, dog anbefalede ham til ministeriets velvilje. Kultusministeriet gav den 31. maj 1901 JOA tilladelse til at holde forelæsninger ved Det Teologiske Fakultet i dansk kirkehistorie og emner af den kirkelige

121 Jf. dog JOA til Schat Petersen 3/5-1901 (findes i kladde i JOA's breve 1901).

122 Se brev fra kontorchef Stemann til departementschef P.O.A. Andersen 25/4-1901 (findes i JOA's breve 1901).

123 VA 26/4-1901 til Fredrik Nielsen.

124 Jf. JOA's selvbiografi i *Aarbog Univ.* 1918 s. 147-54.

125 JOA til Pehr Eklund 6/4-1901 og kopi af brev 20/4-1901 fra S. Michelet til Frants Buhl, som findes i JOA's breve 1901.

126 JOA's ansøgning 25/4-1901 til KUM findes i journalsag 397/1901.

arkæologi »i Betragtning af de for Deres Vedkommende foreliggende særlige Forhold«. ¹²⁷

Dette kunne han ikke leve af, da forelæsningerne var uden honorar. Men også på det økonomiske område viste fakultetet og ministeriet sig imødekommende. JOA og Torm fik i juni 1901 begge bevilget 400 kr. til dækning af udgifter ved konkurrencen. Beløbet blev taget fra besparede midler fra den ledige professorstilling. JOA fik også ved kgl. resolution i maj 1901 bevilget et engangsbetrag på 400 kr. til fortsatte studier. ¹²⁸ JOA blev desuden af Konsistorium indstillet til et etårigt stipendium for unge videnskabsmænd på 1.000 kr., som blev optaget på finansloven, og i marts-december 1902 var han på rejse med understøttelse til Frankrig, Tunis, Italien og Dalmatien, hvor han især drev studier af den kirkelige arkæologi.

Frederik Torm havde som teologisk licentiat *jus docendi*, hvilket han i 1901 og 1902 benyttede til at holde forelæsninger over emner fra den nytestamentlige tidshistorie og eksegetik over pastoralbrevene. Disse emner tydede på, at JOA havde ret i, at Torm kun »for lejligheden« i forbindelse med konkurrencen var kirkehistoriker. Økonomisk klarede Torm sig ved at fortsætte sin undervisning på N. Zahles Seminarium og takket være den højeste portion af Det Smithske Stipendium, som blev uddelt af Universitetet. ¹²⁹

I 1903 lykkedes det både JOA og Torm at komme det næste trin op ad den akademiske stige, da Det Teologiske Fakultet fik bevilget to ekstra docenturer. Egentlig havde man ønsket et ekstra professorat i Ny Testamente, men det endte med to midlertidige docenturer (tre år med mulighed for forlængelse på yderligere tre år) i henholdsvis kirkehistorie og nytestamentlig eksegetik. Efter opslag og en række ansøgere til begge stillinger blev JOA og Frederik Torm ansat. I begge tilfælde henviste man i Det Teologiske Fakultets indstillinger til, at de to valgte havde deltaget i konkurrencen i 1900-01 »med Hæder«. ¹³⁰

Fr. Torms ansættelse som docent blev kortvarig. Den 30. juli 1903 døde professor i Ny Testamente L.W. Schat Petersen, kun 52 år gammel. Der meldte sig to ansøgere til professoratet, Fr. Torm og provst Peder Johs. Jensen ¹³¹. Selv om Fr. Torm ved konkurrencen i 1900-01

¹²⁷ KUM, journalsag 397/1901.

¹²⁸ Også VA fik et beløb.

¹²⁹ *Aarbog Univ.* 1902/03 s. 275.

¹³⁰ Om forhandlingerne om de nye stillinger og ansættelsen af JOA og Fr. Torm se *Aarbog Univ.* 1902-03, s. 414-26.

¹³¹ Peder Johannes Jensen (Villtoft) (1862-1926), sognepræst Højslev og provst Fjends herred, senere sognepræst Hunseby, dr.theol. 1916.

havde vist sig i besiddelse af »Evne til at gjøre Fyldest som Lærer«, ønskede man ikke at afskære provst Jensen fra at få stillingen. Derfor foreslog fakultetet, at der blev udskrevet en konkurrence, som alene skulle være mundtlig, da begge havde præsteret skriftlige arbejder. Imidlertid aftalte de to ansøgere, at de ikke ville deltage i en konkurrence og opfordrede fakultetet til at vælge mellem dem uden konkurrence. Fakultetet indstillede derefter Fr. Torm til professor i teologi med nytestamentlig eksegesis som hovedfag.¹³²

JOA blev også professor, selv om han måtte vente længere end Torm. I 1906 blev hans midlertidige docentur forlænget, men i 1908 lykkedes det for fakultetet at få JOA ansat i et fast docentur med særligt henblik på nordisk kirkehistorie. I 1913 blev stillingen konverteret til et ekstraordinært professorat, hvorved JOA endelig fik en pensionsordning. I 1920 lykkedes det Det Teologiske Fakultet at få bevilget et sjette ordinært professorat¹³³, og JOA blev Valdemar Ammundsens kollega på lige fod med denne. Men det varede kun kort, da VA tre år senere blev valgt til biskop over Haderslev Stift.

Derimod lykkedes det aldrig JOA at få skrevet sin disputats. Men æresdoktor blev han ved hele fire universiteter.¹³⁴

10. Blev J. Oskar Andersen uretfærdig behandlet i 1901?

Alle tre konkurrenter opnåede således at blive professorer ved Det Teologiske Fakultet, selv om det især for JOA først skete efter en række krumspring. Det afgørende var imidlertid de to taberes opfattelse af konkurrencen i 1900-01. For JOA var det en aldrig glemt ydmygelse, og hans reaktion herpå kom til at give lange skygger både for ham selv og for hele fakultetet. Han følte sig uretfærdigt behandlet både af fakultetet og bedømmelsesudvalget. Afgørelsen blev endnu mere bitter for ham, da han i udlandet i 1902 fik sendt Universitetsårbogens omtale af professorsagen, og han heri kunne konstatere, at flertallet havde foretrukket Fr. Torm som nr. 2 efter Ammundsen.¹³⁵

For Fr. Torm var konkurrencens afgørelse meget lettere at kapere. Han noterede i sine utrykte erindringer, at han kun havde deltaget i konkurrencen, fordi professor Peder Madsen stærkt havde opfordret ham til det, da hans hovedinteresse ubetinget var de nytestamentlige

¹³² *Aarbog Univ.* 1903-04 s. 843-45.

¹³³ *Aarbog Univ.* 1905-06 s. 383-86; 1907-08 s. 103-05; 1912-13 s. 1017-19; 1915-20 s. 118.

¹³⁴ Dr. theol. h.c. ved Københavns Univ. årsfest 15/11-1917; h.c. Oslo 1938; h.c. Lund 1941; h.c. Aarhus 1946.

¹³⁵ JOA 1/6-1902 til Henrik Scharling (brevet blev skrevet i Napoli).

studier. »Det var derfor ikke nogen særlig stor Skuffelse for mig, at det blev Ammundsen, som fik Professoratet, da jeg ubetinget anerkendte hans fremragende Evner«. ¹³⁶ Det hjalp naturligvis også på Torms opfattelse af konkurrencen, at han fik sit professorat få år efter.

Anderledes for JOA, som aldrig glemte sagen, og som mange gange senere gav udtryk for de urimeligheder, han havde været udsat for. Her skal kun nævnes to eksempler på JOA's reaktion årtier frem i tiden. ¹³⁷ Han kom med i bedømmelseskomiteen i forbindelse med professor-konkurrencen i kirkehistorie i 1936, hvor Bjørn Kornerup imod JOA's ønske tabte til Hal Koch. Dette gav JOA mindelser om hans eget nederlag i 1901. Endnu ved Bjørn Kornerups begravelse i 1957 holdt JOA en lang tale, hvor hans frustrationer kom til udtryk. ¹³⁸

Da den unge og nyudnævnte professor i kirke- og dogmehistorie ved Københavns Universitet Torben Christensen (1921-83) i 1954 var tiltrådt sit nye embede, fik han den tanke, at han ville møde op og hilse på fagets nestor, professor emeritus J. Oskar Andersen (1866-1959). Da han ringede på i boligen på Rathsacksvej på Frederiksberg, blev han modtaget med følgende salut, som åbenbart lå dybt i den gamle herre:

Ved professorudnævnelser i kirkehistorie i dette århundrede er der sket tre store fejltagelser:

- Første gang, da man i 1901 foretrak Valdemar Ammundsen frem for J. Oskar Andersen
- Anden gang, da man i 1936 foretrak Hal Koch frem for Bjørn Kornerup
- Tredje gang, da man i 1954 foretrak Torben Christensen frem for Niels Knud Andersen

En barsk modtagelse af den unge professor, hvilket Torben Christensen da heller aldrig glemte, og på den måde kom historien om professorslaget i 1900-01 til at leve endnu længere. ¹³⁹ Torben Christensens oplevelse

¹³⁶ Manuskript til Torms erindringer findes i hans privatarkiv i RAK, pk. 4.

¹³⁷ Christian de Fine Licht: *Fønix*, årg. 23, nr. 4, 1999, s. 234-48.

¹³⁸ Herom se Tine Reeh: *Hal Koch 1932-1945*, 2012, s. 142; jf. Christian de Fine Licht, i: *Fønix*, 23. årg., 1999, s. 234-48.

¹³⁹ Torben Christensen, som jeg i slutningen af 1970'erne arbejdede sammen med om udgivelsen af *Kirkehistorisk Bibliografi*, har selv gentagne gange fortalt historien om sit besøg hos Oskar Andersen. I sine sidste leveår samlede Torben Christensen en del kildemateriale formentlig med den hensigt at vise, at det var en rimelig afgørelse, der blev truffet i 1901. Han nåede ikke før sin tidlige død i 1983 at få skrevet om professoransættelsen. Jeg takker hans enke, rektor, dr. phil. Else Marie Bukdahl, for overdragelsen af Torben Christensens notater (mest brevafskrifter).

fra besøget hos J. Oskar Andersen i 1954 fortæller med al tydelighed, at JOA aldrig glemte ydmygelsen fra 1901, og at han ikke kunne lade være med at give udtryk herfor.

Blev JOA så uretfærdigt behandlet af fakultet og bedømmelsesudvalg, når man ser på den gængse praksis ved universitetet og Det Teologiske Fakultet i særdeleshed. Svaret må blive et både-og.¹⁴⁰ Når man ser på begrebet »videnskabelig kapital«,¹⁴¹ så havde JOA et betydeligt forspring for sine konkurrenter. Han havde allerede i 1892 modtaget Universitetets guldmedalje for sin afhandling om Holger Rosenkrantz, der senere udkom som bog, han havde været på studierejse med Universitetets støtte, og han havde været manuduktør og havde undervist ved en højere skole. Desuden havde han været medredaktør og ivrig bidragyder til *Kirke-Leksikon for Norden* samt sammen med Torm redaktør af *Teologisk Tidsskrift*. Frederik Torm var den, der havde præsteret næstmest. Han havde også været på studierejse til europæiske teologiske miljøer, havde undervist og skrevet artikler til leksikon og tidsskrift, og så nåede han i sidste øjeblik at få antaget sin disputats. Valdemar Ammundsens »videnskabelige kapital« var på grund af hans alder betydeligt mindre. Dog havde han fået Universitetets guldmedalje og var på vej på studierejse, da stillingen blev ledig. Hans trykte arbejder bestod af mindre artikler i leksikon og *Teologisk Tidsskrift*. Men han var »lovende« og havde i undervisningen og ved eksamen vakt opmærksomhed hos professorerne.

For at vægte disse usammenlignelige kvalifikationer var en konkurrence om stillingen ikke urimelig. Kravet om den skriftlige afhandling kunne give mulighed for at afprøve den unge Ammundsens videnskabelige evner. Så konkurrencen i sig selv var ikke en urimelig fremgangsmåde, men det var imidlertid forslaget fra flertallet af de teologiske professorer om at ansætte Ammundsen i stillingen uden konkurrence. Det lå i konkurrencernes karakter, at alle skulle have en chance, også for ikke at få stillingen.¹⁴² JOA fik med konkurrencen sin chance i spillet, selv om han ikke selv mente det. Der var tre medlemmer af bedømmelsesudvalget, som ikke på forhånd havde peget på Ammundsen, og der var i betingelserne for konkurrencen blevet indsat en bestemmelse om, at tidligere forskning skulle medinddrages i bedømmelsen.

140 Leif Grane mente nærmest, at JOA blev bortdømt (se Leif Grane (red.): *Det teologiske Fakultet*, Københavns Universitet 1479-1979, bind V, s. 456ff.

141 Herom se Pelle Oliver Larsen: *Professoratet. Kampen om Det Filosofiske Fakultet 1870-1920*, 2016, s. 18ff.

142 Herom jfr. KHS 2016 s. 130.

Imidlertid klarede JOA sig ikke særlig godt i konkurrencen. Han nåede ikke at blive helt færdig med den skriftlige afhandling om Novatian, og hans forelæsninger var ikke særlig gode. Torm holdt helt klart de mest pædagogiske og velformulerede forelæsninger, hvilket førte til, at Holger Rørdam var på nippet til at indstille ham. Dette betød, at det var lettere for Fredrik Nielsen og Schat Petersen at overtale Rørdam til at stemme på Ammundsen.

I enhver stillingsbesættelse var der naturligvis også personlige momenter. Gemytternes uoverensstemmelse kunne spille ind i ansættelsessagerne. Selv om de tre konkurrenter var gode venner og bl.a. alle mødtes både privat og i Det Lærde Konvent¹⁴³, var de af gemyt meget forskellige. Både Frederik Torm og Ammundsen blev anset for rolige og velovervejede personer. Anderledes var det med JOA, som var kolerisk og i mange tilfælde havde en brysk fremtræden. Desuden var han mere nærtagende og kunne reagere voldsomt, når han følte sig trådt for nær. Han kunne komme med bitre og ofte ganske uretfærdige anklager og ugrundede mistanker.¹⁴⁴ I ansættelsessagen 1900-01 var hans mange skjulte bestræbelser for at komme til fadet med til at skaffe ham et dårligt ry i det teologiske miljø, da det som fremhævet af Hans Koch ikke kunne skjules, at JOA optrådte illoyalt over for sine konkurrenter.

Specielt JOA's forhold til Fredrik Nielsen kom til at spille afgørende ind på afgørelsen. JOA var Fr. Niensens nærmeste medarbejder under arbejdet med *Kirke-Leksikon for Norden*, så han havde håbet på dennes støtte i ansættelsessagen. Da det viste sig, at Fr. N. støttede Ammundsen, blev JOA mildt sagt gal på Nielsen og opsagde samarbejdet om leksikonnet med omgående virkning.¹⁴⁵ JOA forsøgte også at få Fr. Nielsen fjernet fra bedømmelseskomiteen. Til gengæld blev Fr. Nielsen endnu mere arrig på sin tidligere leksikonmedarbejder over dennes bestræbelser for at påvirke ansættelsessagen. I et brev til Ammundsen af 6. juni 1901 kaldte Fredrik Nielsen ligefrem JOA for en »aandelig Plebejer«.

Imidlertid lå der ikke kun personlige modsætninger bag JOA's forhold til Fredrik Nielsen. De var også i høj grad uenige om forståelsen af kirkehistorien. Hvor Fredrik Nielsen i sin kirkehistoriske forskning og undervisning foretrak at beskæftige sig med menighedens udvikling

143 Jf. P.G. Lindhardt: »Fra det lærde konvent«, *Kirkehistoriske Samlinger* 1988, s. 179-94.

144 Hans Koch 12/11-1900 til VA.

145 Blandt JOA's breve 1900 ligger JOA's kontrakt 1/9-1900 underskrevet af Fredrik Nielsen på en række artikler med bogstavet »H«. Ingen af disse artikler blev skrevet af JOA; flere af dem måtte Fredrik Nielsen selv skrive.

og vækst, ønskede JOA at indføre den historisk-kritiske metode i den kirkehistoriske undervisning og forskning. Han havde i sin studietid fulgt Kristian Erslevs kursus i kildekritik.¹⁴⁶ Denne forskellige tilgang til kirkehistorien spillede i høj grad også ind i udvælgelsen af artikler til *Kirke-Leksikon for Norden*, og i fremstillingen i de enkelte artikler. I 1907 efter Fredrik Nielsens død magede situationen sig således, at JOA trods Fredrik Nielsens enkes protest¹⁴⁷ måtte overtage redaktionen af Kirkeleksikonnet og sørge for, at det blev fuldført. I denne anledning benyttede han chancen for at ændre hele anlægget af de sidste halvandet bind, således at der blev anlagt »et noget strængere videnskabeligt Syn paa Opgavens Løsning end hidtil tilsigtet«. ¹⁴⁸

Slaget om professoratet i kirkehistorie i 1900-01 fik således langt-rækkende virkninger, men også i det år, ansættelsesprocessen varede, fik konkurrencen stor betydning for det daglige arbejde ved fakultetet. Det var nemlig ikke kun de tre deltagere i konkurrencen, der måtte beskæftige sig med den kommende stilling. Det var faktisk hele Det Teologiske Fakultet, der lå mere eller mindre underdrejet, mens den langvarige stillingsbesættelse foregik, da to af de fem professorer sad i bedømmelsesudvalget. Man havde således besvær med at finde opponenter til Torms disputatsforsvar, og man måtte tilkalde biskop Fredrik Nielsen fra Aalborg for at hjælpe til med at eksaminere både ved vintereksamen og sommereksamen 1901, og dekanen, Schat Petersen, måtte i efteråret 1901 tage på kurophold og aflyse sin undervisning på grund af overanstrengelse.

Der var i høj grad brug for Valdemar Ammundsens arbejdskraft, da han ved efterårssemestrets start i september 1901 mødte på Universitetet som nyudnævnt professor. Men selve professorkonkurrencen blev ikke glemt foreløbig – ikke mindst på grund af J. Oskar Andersens opfattelse af hele forløbet.

Summary¹⁴⁹

In March 1900 Fredrik Nielsen, Professor of Church History at Copenhagen University, became Bishop of Aalborg. On 23 April 1901, The Theological Faculty appointed Valdemar Ammundsen, a 25-year-old theological candidate, as Fredrik Nielsen's successor. However, before

146 Om JOA og hans forhold til den historisk-kritiske metode, se Tine Reehs artikel i denne udgave af *Kirkehistoriske Samlinger*.

147 Magda Nielsen 24/7-1907 til VA. Derimod var Fr. Nielsens enke mere tilfreds med, at VA overtog fortsættelsen af Fredrik Nielsens store kirkehistorie.

148 Herom se forordet til bind 3 (1911) og til bind 4 (1929).

149 English translation by Karin Berg.

the Faculty made that decision, they had held a public competition in order to find the right candidate, and this made a great stir for a long time to come. A young, promising candidate had been appointed instead of more mature candidates of Church History, in spite of the fact that neither the Faculty nor the Appointments Committee had agreed upon the procedure or who should be the winner.

The article takes its starting point in the rules of public competition in the way they were practiced at The Theological Faculty and at the rest of the faculties of Copenhagen University (see Erik Nørr: *Offentlig kappestrid om universitetsstillinger. Stillingsbesættelser ved konkurrence 1788-1901*, in: *Kirkehistoriske Samlinger* 2016).¹⁵⁰ The question is whether the formal rules applied in 1900/01 were in conformity with the common practice of appointments or whether they were adapted in order to achieve a certain result. During the competition the three competitors exchanged letters with each other, as they did with the Faculty Members, and with the members of the Appointments Committee, and therefore it is possible to follow the various steps of the appointment more closely than what would normally be the case. Which aspect was crucial on appointing a candidate: scientific qualifications, personal connections, sympathy or antipathy for the candidates, or different views upon Church History? The final chapter tells what happened further on to the losers, and what consequences the appointment case had for future cooperation at The Theological Faculty.

150 Public Competition in Connection with Appointments at the University 1788-1901.